

KOSOVO 1912-2000

u školskim udžbenicima istorije
Kosova, Albanije i Srbije

SHOQATA KOSOVARE PËR TË
DREJTAT E NJERIUT DHE FËMIJËS
KOSOVAR ASSOCIATION FOR
HUMAN AND CHILDREN'S RIGHTS

Qendra për Arsim e Kosovës
Kosova Education Center

KOSOVO 1912-2000

u školskim udžbenicima istorije
Kosova, Albanije i Srbije

izdanje:
KAHCR i KEC

autor:
Shkëlzen Gashi

urednik:
Gazmend Bërlajolli

konsulenti:
Arbër Vokrri
Bekim Lumi
Halil Matoshi
Nexhmedin Spahiu

prevodilac:
Vehap Shita

dizajn korica i prelom:
projectgraphics.eu

štampa:
printing press

tiraž:
500

istraživanje i izdanje finansijski su podržali:
KFOS

Izražena gledišta u ovoj publikaciji obavezno ne predstavljaju gledišta Kosovskog Društva za Prava Čoveka i Deteta (KAHCR), Kosovskog Centra za Obrazovaje (KEC), Kosovske Fondacije za Otvoreno Društvo (KFOS), niti konsulenata.

SADRŽAJ

UVOD	7
1. Kosovo 1912-1913	9
1.1. Albanski ustanak 1912. godine	10
1.2. Oslobođenje/Okupacija Kosova	11
1.3. Ratni zločini	13
1.4. Nezavisnost Albanije	14
1.5. Zaključak	15
2. Kosovo između dva Svetska Rata, 1918-1939	17
2.1. Kosovo pod austrijsko-bugarskom vlašću	18
2.2. Albanski kačički pokret	19
2.3. Udruženje za Odbanu Prava Islama	20
2.4. Agrarna reforma i iseljavanja	21
2.5. Zaključak	22
3. Kosovo u Jugoslaviji 1945-1992	25
3.1. Kosovo pod italijansko-nemačkom i bugarskom vlašću	26
3.2. Oslobođenje i ponovno osvojenje Kosova	27
3.3. Ustav iz 1974. godine	29
3.4. Gradjanski otpor na Kosovu	31
3.5. Zaključak	34
4. Kosovo 1998 – 1999	37
4.1. Miroljubivo i vojno krilo	38
4.2. Ratni zločini	39
4.3. Konferencija u Rambujeu	42
4.4. Intervncija NATO-a	44
4.5. Zaključak	46
ZAKLJUČI	49
BIBLIOGRAFIJA	54

SKRAĆENICE

EZ - Evropska Zajednica

OSRK - Oružane Snage Republike Kosovo (albanski: FARK)

FHP - Fond za Humanitarno Pravo (albanski: FDH)

ICTY - Međunarodni Sud za Ratne Zločine u bivšoj Jugoslaviji

KFOR - Vojne snage NATO –a na Kosovu

DSK - Demokratski Savez Kosova (albanski: LDK)

NPOK - Nacionalni Pokret za Oslobodjenje Kosova (albanski: LKÇK)

NPK - Narodni Pokret Kosova (albanski: LPK)

RPUA - Revolucionarni Pokret za Ujedinjenje Albanaca (albanski: LRBSH)

NATO - Organizacija Severnog Atlantika

OUN - Organizacija Ujedinjenih Nacija

KPJ - Komunistička partija Jugoslavije

KPA - Komunistička Partija Albanije

KPJ - Komunistička Partija Jugoslavije

PPK - Parlamentarna Partija Kosova

SRJ - Savezna Republika Jugoslavija

SFRJ - Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija

OTK - Odbanbene Trupe Kosova (albanski: TMK)

OVK - Oslobodilačka Vojska Kosova (albanski: UÇK)

UNHCR -Visoki Komesarijat Ujedinjenih Nacija za Izbeglice

UNMIK - Misija Ujedinjenih Nacija na Kosovu

NUS - Nezavsna Unija Studenata

UP - Univerzitet u Prištini

SHS - Srba, Hrvata i Slovenaca (albanski: SKS)

SAD - Sjedinjene Američke Države

UVOD

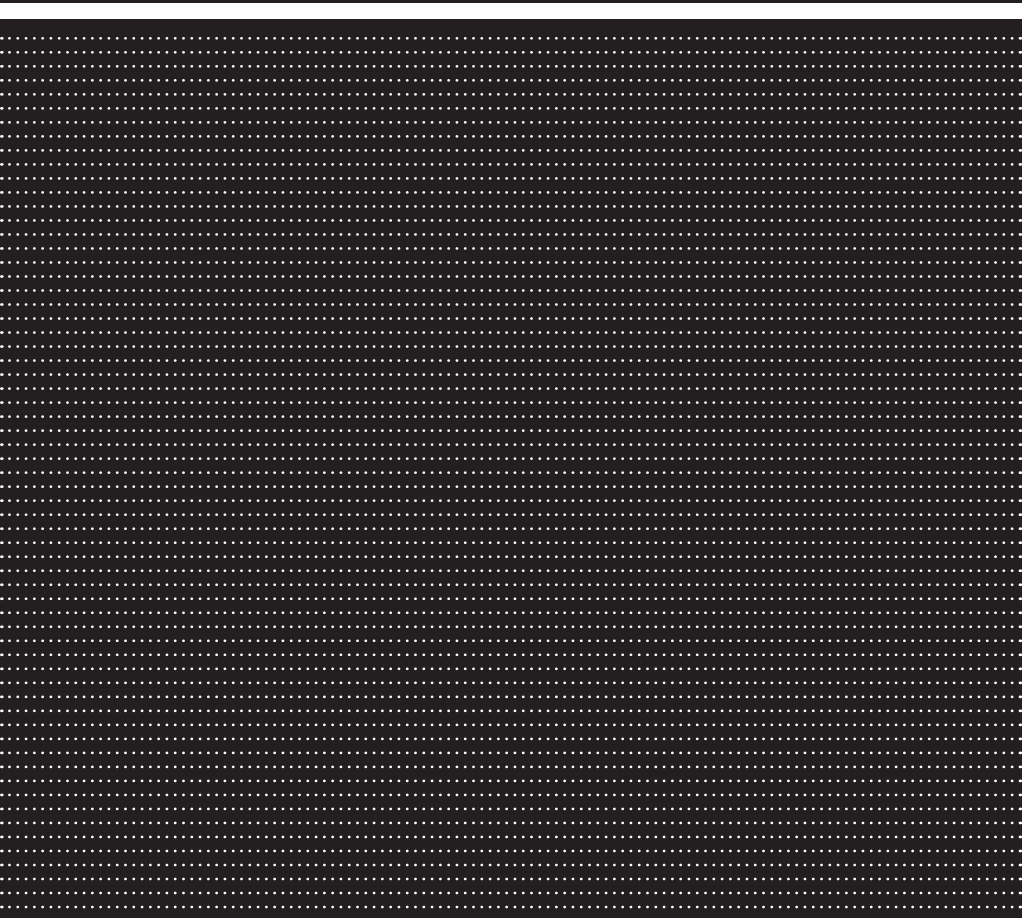
Ova publikacija ima za cilj objektivni pristup razvojnim procesima Kosova u skoro jednovjekovnom krugu (1912-2000) u udžbenicima za osnovne i srednje škole na Kosovu, u Albaniji i Srbiji. Školski udžbenici su objavljeni od Izdavačke kuće **Libri Shkollor** (Školska knjiga), školski udžbenici u Albaniji su objavljeni od Izdavačke kuće **Albas**, dok školske udžbenike u Srbiji je objavio **Zavod za udžbenike**.

Školski udžbenici za istoriju sve tri zemlje, odobreni od nadležnih ministarstava za obrazovaje, poslužili su kao osnovni izvor za ovaj izveštaj. Upoređeni su opisi izvršeni u ovim historiografijama izvlačeći sličnosti i razlike među njima. Medjunarodni autori, kao Noel Malcolm, Stephen Schwartz, Tim Judah, Howard Clark, Leon Trocki i drugi koji tretiraju razvojne procese i događaje na Kosovu unutar ovog vremenskog kruga, stavljeni su takodje u kontekst sa njihovim određenim argumentima.

Izveštaj tretira neke od najzajčajnijih perioda istorije zadnjeg stoleća Kosova ističući neslaganja između pomenutih historiografija, ali i određene falsifikacije svake od ovih strana. Uzgred, izveštaj ističe i kakve međususedske odnose sugerišu preko ovih udžbenika vlade ovih zemalja pokolenjima koje školuju.

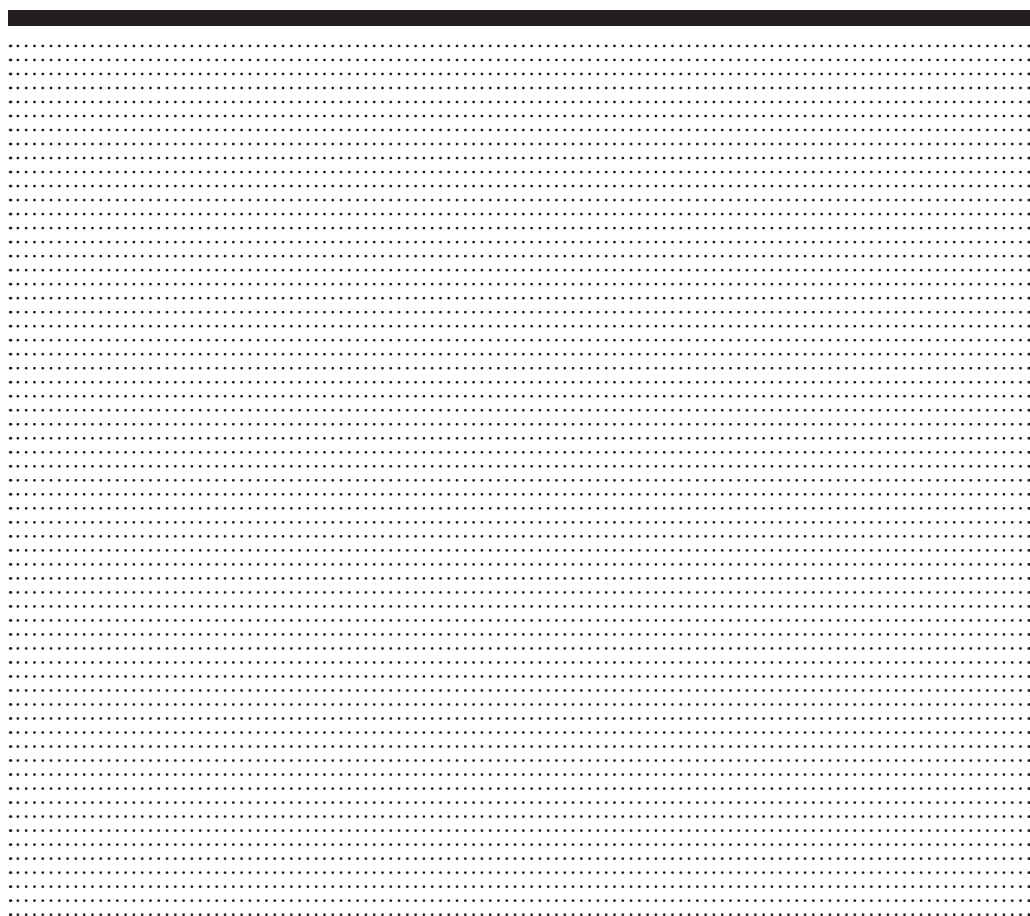
Projekat ima za cilj da što jasnije razmatra i faktografuje ono što je osnova, često protivurečnih pretežija između dva naroda koji se suprotstavljaju na Kosovu. Stoga će ova studija biti objavljena na albanskom, srpskom i engleskom jeziku. Projekat je namenjen sastavljačima školskih udžbenika istorije sa Kosova, Albanije i Srbije; predstavnicima određenih ministarstava za obrazovanje, koji odobravaju njihovo objavljivanje, ali i političarima i samim nastavnicima istorije u osnovnim i srednjim školama. On je takodje na raspolaganju svakome koji može biti zainteresovan za tretirane teme.

1

Kosovo

1912-1913

1.1. Albanski ustanak 1912. godine

U periodu od 1878. do 1912. godine vrhunsku tačku za ostvarivanje stremljenja za autonomjom unutar Osmanskog Carstva, Albanci dostižu onim što historiografije Albanije i Kosova poznaju kao **Opšti Ustanak 1912. godine**. Započet u proleće 1912. godine, ovaj ustanak je pod vodstvom Hasana Prištine imao za cilj **teritorijalnu** autonomiju unutar Osmanskog Carstva. Predviđalo se da ova aujonomija u sebi sadrži zvanično priznanje granica teritorije sa veqinskim albanskim stanovnistvom i civilne i vojne vlast albanske nacionalnosti.¹

Školski udžbenici za istoriju u Srbiji uopšte ne pominju ovaj Ustanak, a neki udžbenici za istoriju na Kosovu preuveličavaju političke ciljeve ovog Ustanka od zahteva za **autonomiju** u zahteve za **nezavisnost**.² S druge strane, školski udžbenici za istoriju u Albaniji, cilj ovog Ustanka predstavljaju kao **autonomiju** unutar Osmanskog Carstva.³

Stavivši pod kontrolu teritoriju Kosova u leto 1912. godine, za razliku od početne političke platforme o teritorijalnoj autonomiji, albanske ustaničke vodje, usled unustrajnih nesuglasica,⁴ predstavljaju novu političku platformu sa 14 zahteva, koji su poznati kao **14 tačaka Hasana Prištine**.⁵ Ovih 14 tačaka predviđale su **neteritorijalnu** autonomiju, jer se u njima nije eksplicitno govorilo ni o vojsci ni o granicama Albanije. U ovim tačkama je bilo govora uglavnom o obrazovanju, poljoprivredi, trgovini i transportu, ali je obuhvaćeno i proglašavanje opšte amnestije ustanika, otšteta za razorene kuće i izvodjenje pred sud nosilaca mladoturskih vlasti.⁶

Školski udžbenici na Kosovu ovih 14 tačaka predstavljaju kao "...nove zahteve i sa nekim razlikama",⁷ ali ne specifikuju njihov sadržaj i razlike. Školski udžbenici na Kosovu i u Albaniji ne iznose razlike političkih ciljeva albanskih ustanika o **teritorijalnoj** u **ne-teritorijalnoj** autonomiji.
.....

1 O zahtevima Ustanka 1912. godine vidi: Prishtina, Hasan. *Nji shkurtim kujtimesh për kryengritjen shqiptare të vjetit 1912*. Prishtinë: Rrokullia, 2009. str. 30.

2 Rexhepi, Fehmi i Frashër Demaj. *Historia 5*. Prishtinë: Libri Shkollor, 2009. str. 69.

3 Dërguti, Menduh, Sonila Boçi i Ledia Dushku. *Historia 9*. Tiranë: Botime Shkollore Albas, 2011, str. 65.

4 O razlikama medju ustaničkim vodjama vidi Uspomene Hasana Prishtine: Prishtina, Hasan. *Nji shkurtim kujtimesh për kryengritjen shqiptare të vjetit 1912*. Prishtinë: Rrokullia, 2009. str. 33-35. Takodje vidi: Bartl, Peter. *Shqipëria – nga mesjeta deri sot*. Prizren: Drita , 1999, str. 123-126.

5 Tekst sa 14 taçaka Hasana Prishtine kod: Nika, Nevila. *Përmbledhje dokumentesh mbi kryengritjet shqiptare (1910-1912)*. Prishtinë: Instituti i Historisë, 2003, str. 286-288 i 297-299.

6 O analizi Opshteg albanskog ustanka 1912 godine i posebno o pregovorima albanskih ustanika sa predstavnicima Osmanskog Carstva, vidi: Rahimi, Shukri. *Lufta e shqiptarëve për autonomi (1897-1912)*. Prishtinë: Enti i Teksteve dhe Mjeteve Mësimore i KSA të Kosovës, 1980, str. 193-225. Takodje vidi i: Gawrych, George. *Gjysmëhëna dhe shqiptarët – sundimi otoman, islamizimi dhe shqiptarët 1874-1913*. Tiranë: Bota Shqiptare, 2007. str. 291-301.

7 Bajraktari, Jusuf, Fehmi Rexhepi i Frashër Demaj. *Historia 10*. Prishtinë: Libri Shkollor, 2005, str.76.

Po udžbenicima na Kosovu, albanski ustanici objavljuju završetak ustanka pošto su "...počele oruzhane provokacije Crne Gore na granici".⁸ I školski udžbenici u Albaniji tvrde manje više isto: "...ustaničke vodje su prihvatile razlike jer se spoljna situacija pogoršala usled pokušaja balkanskih zemalja da objave rat Osmanskom Carstvu i da izmedju sebe podele albanske krajeve".⁹

Znači, po školskim udžbenicima na Kosovu i u Albaniji, za neostvarivanje političkih zahteva aktuelnih albanskih lidera okrivljuju se susedne zemlje. Stoga, ovi udžbenici nigde ne pominju da su u to vreme albanski lideri bili podeljeni i u medjusobnoj zavadi: na jednoj strani je bila većina predstavnika gradova – begovi i age – koji su **bili protiv** autonomije, a na drugoj ustaničke vodje koji su bili **za** autonomiju, ai su i oni bili u zavadi jer je jedan njihov deo snazhno voleo da budu povezan sa Osmanskim Carstvom.¹⁰ U školskim udžbenicima na Kosovu i u Albaniji se ne pominje da su nesuglasice medju albanmskim ustaničkim vodjama podstaknute i od strane predstavnika Srbije u Prištini, koji su snabdevali oružjem neke do albanskih ustaničkih vodja.¹¹

U ovim udžbenicima se ne iznose političke svadje odnosno strujanja tog vremena, te se svi aktuelni aktivisti tog vremena predstavljaju kao učesnici onog što udžbenici nazivaju **Albanski Nacionalni Pokret**, koji se predstavlja kao homogena struktura sa jasnim zahtevima. Predstavljanje ovih svadja i razdora jeste osnova jer su one sudbonosno uticale na promenu političke platforme od **teritorijalne** u **neteritorijalnu** autonomiju. Medjutim, albanski ustanici ne ostvaruju ni **neteritorijalnu** autonomiju jer, umesto da osnivaju svoje organe vlasti, oni se raspuštaju odmah pošto Osmansko Crstvu zvanično prihvata njihovih 14 tačaka, izuzev one o iniciranju sudskih procesa protiv mladoturskih predstavnika vlasti.

1.2. Oslobođenje/Okupacija Kosova

Krajem septembra 1912. godine, osmanski pukovi su počeli da se povlače sa Kosova, a početkom oktobra 1912, Crna Gora je objavila rat Osmanskom Carstvu. U toku iste nedelje im se pridružuju i druge članice Balkanskog Saveza, koji je formiran 13. marta 1912. godine, najpre od Srbije i Bugarske, a kasnije im se pridružuju i Grčka i Crna Gora. Ugovor Balkanskog Saveza – protektovan od strane Rusije – predviđao je podelu teritorija nakon odlaska

8 Idem, str. 76.

9 Dërguti, Menduh, Sonila Boçi i Ledia Dushku. *Historia 9*. Tiranë: Botime Shkolllore Albas, 2011. str. 65-66.

10 Vidi: Malcolm, Noel. *Kosovo - A Short History*. London: Pan Macmillan, 2002, str. 246. Hasan Prishtina, u svojim uspomename, kazhe da su Riza Gjakova i Isa Boletini počeli da govore: "... mi neqemo autonomiju i ne mozhemo da se odvojimo od Osmanlija".

11 O snabdevanju Isa Boletinija i Riza Djakove oruzhjem od strane srpskih predstavnika, vidi srpske dokumente objavljene u knjizi: Cana, Zekeria. *Kryengritja shqiptare e vitit 1912 në dokumentet serbe*. Prishtinë: Instituti Albanologjik i Prishtinës, 2008. str. 480-488.

Osmanskog Carstva, koje je kontrolovalo i prostore nastanjene albanskom većinom stanovništva na Balkanu, obuhvatajući i Kosovo.¹² Albanci su odlučili da ne učestvuju u ratu između balkanskih saveznika i Osmanlija.

Sredinom oktobra 1912. godine, kralj Srbije, Petar Karadjordjević, objavio je proglas pod nazivom **Srskom Narodu**, u kome je, između ostalog, rekao:

“Naredio sam svojoj junačkoj vojsci da, u ime Boga, stupi u sveti rat za slobodu naše braće i bolji život. Moja vojska će se u Staroj Srbiji sresti sa Srbima hrišćanske i muslimanske vere, koji su nam jednako dragi, ali i sa Albancima hrišćanima i muslimanima, sa kojima je naš narod 13 vekova bez prestanka delio radost i tugu. Donećemo svima slobodu, bratstvo i jedanakost”.¹³

Treća srpska armija prodire na Kosovo i dublje u albanske krajeve. Po pisanju srpskih udžbenika “...munjevitim prodorom oslobadja Kosovo i prodire dalje, preko Severne Albanije, dopire na Jadransko More”.¹⁴ Dok po kosovskim udžbenicima “...srpska vojska osvaja Kosovo i prodire dalje prema drugim delovima Severne i Srednje Albanije”.¹⁵ Potpuno isto se govori i u udžbenicima u Albaniji,¹⁶ dok Centar za Demokratiju i Pomirenje u Jugoistočnoj Evropi,¹⁷ koji ima za cilj da se promeni tradicionalni način nastave moderne istorije ovog dela Evrope, u svom izdanju, u okviru projekta za Zajedničku istoriju pod naslovom **The Balkan Wars**, ističe da se sredinom oktobra 1912. godine “...na Kosovu počinje sprovođenje srpski administrativni sistem”.¹⁸

Iako su se Albanci oduprli srpskim snagama 23. oktobra 1912. godine na polju na kome se odvijala Kosovska Bitka 1389. godine, Srbi proslavljaju ono što u udžbenicima Srbije opisuju kao “...oslobodjenje Kosova... kolevke srpske državnosti... koje su očekivale mnoge generacije u toku XIX veka”.¹⁹ Dok se ovo oslobodjenje Kosova tumači pretenzijama da je Kosovo “kolevka državnosti Srbije”,²⁰ prodor do Jadranskog Mora se predstavlja

12 Više o alijansi Balkanski Savez vidi: Schwartz, Stephen. *Kosovo: Background to a War*. London: Anthem Press, 2000. str. 41-42. Vidi također: Castelan, Georges. *Histori e Ballkanit*. Tiranë: Çabej, 1996. str. 390-396.

13 Freundlich, Leo. *Golgota e Shqipërisë*. Prishtinë: Rrokullia, 2010, faqe 8.

14 Đurić, Đorđe dhe Momčilo Pavlović. *Istorija 3*. Beograd: Zavod za udžbenike, 2010, str.67. (podvlačenja u originalu).

15 Bajraktari, Jusuf, Fehmi Rexhepi i Frashër Demaj. *Historia 10*. Prishtinë: Libri Shkollor, 2005, str. 77. (podvlačenja u originalu).

16 Dërguti, Menduh, Ledia Dushku, Ferit Duka i Sonila Boçi. *Historia 12*. Tiranë: Botime Shkollore Albas, 2011, str. 84.

17 Više o ovoj organizaciji u <http://www.cdsee.org/>.

18 Kolev, Valery i Christina Koulouri. *The Balkan Wars*. Thesaloniki: Centre for Democracy and Reconciliation in Southeast Europe, 2009, str. 17.

19 Đurić, Đorđe i Momčilo Pavlović. *Istorija 3*. Beograd: Zavod za udžbenike, 2010, str. 67.

20 Idem.

kao postizanje “jednog od ratnih ciljeva”.²¹ Ovo je primer promocije **ofvanzivnog** nacionalizma u udžbenicima Srbije.

S druge strane, ostajanje pod Srbijom Kosova i drugih krajeva nastanjenih Albancima, u udžbenicima na Kosovu se tumači teškim položajem Albanaca koji su se “...trebali boriti protiv Osmanlija da bi se oslobodili i protiv susednih zemalja da bi se odbranili”.²² Drugi primeri promocije **defanzivnog** nacionalizma u kosovskim udžbenicima su protiv odgovori albanskih patriota srpskim snagama koje su napredovale prema Srednjoj Albaniji. Po ovim udžbenicima, oni su “...podigli nacionalnu zastavu da bi srpsku vojsku stavili pred svršen čin”²³ ili su bili “...prinudjenni da se povuku... ali je duh albanskog otpora nastavljen i u kasnijim godinama”²⁴ ili “...Vlada Ismaila Ćemalija je pokušala da ne stupi u oružani sukob sa zavojevačkim srpskim snagama”.²⁵

1.3. Ratni zločini

U toku oslobodjenja/okupacije Kosova vršeni su strahoviti zločini, ali školski udžbenici u Srbiji ne govore nijednu reč o ovim zločinima, dok školski udžbenici na Kosovu izvlače kvalifikacije tipa “...osvajanje od strane vojske susednih zemalja praćeno je terorističkim i krvoločnim radnjama protiv albanskog stanovništva” ili “Albanci su... podvrgnuti nasilju i teroru šovinizma balkanskih zemalja”.²⁶ Udžbenici u Albaniji govore da je osvajanje Kosova i albanskih krajeva od srpsko-crnogorske vojske “praćeno razaranjem sela, gradova i gubicima u ljudstvu”.²⁷

Ni školski udžbenici na Kosovu ni oni u Albaniji, ali ni oni u Srbiji, ne pozivaju se, na pimer, na izveštaj austrijskog socijaldemokrate Lea Frojdlia (Leo Freudlich) “Golgota Albanije”, koji govori da je broj ubijenih Albanaca krajem 1912. godine i na početku 1913. godine dostigao do 25 hiljada. Nijedan od školskih udžbenika sve tri zemlje se ne poziva na napise ratnog dopisnika za ruske dnevne listove, Leona Trockog, ili na podatke iz Izveštaja **Medjunarodne komisije za istraživanje razloga i postupaka u Balkanskim Ratovima**, sastavljenog od **Donacije Carnegie za Medjunaordni Mir**.²⁸

.....
21 Idem.

22 Rexhepi, Fehmi. *Historia 5*. Prishtinë: Libri Shkollor, 2005, str. 70.

23 Bajraktari, Jusuf, Fehmi Rexhepi i Frashër Demaj. *Historia 10*. Prishtinë: Libri Shkollor, 2005, str. 78.

24 Idem, str. 84.

25 Idem, str. 81.

26 Bajraktari, Jusuf, Fehmi Rexhepi i Frashër Demaj. *Historia 10*. Prishtinë: Libri Shkollor, 2005, str. 77 i 79.

27 Dërguti, Menduh, Sonila Boçi i Ledia Dushku. *Historia 9*. Tiranë: Botime Shkollore Albas, 2011, str. 72.

28 Report of the International Commission to Inquire into the Causes and Conflict of the Balkan Wars. Washington: Carnegie Endowment for International Peace, 1914.

Takodje, nijedan od školskih udžbenika sve tri zemlje se ne poziva na napise srpskih socijaldemokrata: Koste Novakovića, Dušana Popovića, Dragiše Lapčevića i Triše Kaclerovića, objavljene u beogradskom socijalističkom listu **Radničke novine**. Posebno korisni bi bili napisi srpskog socijaldemokrate Dimitrija Tucovića, u jednom od kojih se kaže: "...mi smo vršili pokušaje ubistava sa predomišljajem nad jednom čitavom nacijom".²⁹

1.4. Nezavisnost Albanije

Za vreme dok su se dešavali ovi krvavi događaji, Albanija je 28. novembra 1912. godine proglasila svoju nezavisnost, u Valoni (Vlora), primorskom gradu u Južnoj Albaniji, koja je bio jedini albanski grad koji još uvek nije bio osvojen od trupa Balkanske Alijanse. Po školskim udžbenicima u Srbiji, "...ovo proglašenje je praktično podrazumevalo da Srbija neće dobiti izlaz na more",³⁰ a po školskim udžbenicima na Kosovu "...oko polovina albanskih krajeva i albanskog naroda nije ni isprobala proglašenu nezavisnost u Valoni jer su ovi krajevi osvojeni od **srpske, crnogorske i grčke države**".³¹ Manje više isto to se kaže i u školskim udžbenicima u Albaniji.

Posle proglašenja nezavisnosti Albanije, Konferencija Ambasadora u Londonu, započeta u decembru 1912. godine da bi prodiskutovala albansko pitanje odlučila je o autonomiji Albanije unutar Osmanskog Carstva. Januara 1913. godine Vlada Srbije je podnela Memorandum Velikim Silama, koji je sadržao tri razloga u korist srpskog oslobodjenja Kosova: **istorijsko** pavo, **etnografsko** pravo i **moralno** pravo "...kao jednog civilizovanog naroda".³² Konferencija Ambasadora u Londonu je 29. jula 1913. godine odlučila da Albanija bude suverena kneževina, nasledstvena i neutralna pod garancijama Velikih Sila.

Balkanske zemlje, podržane od Rusije, predložile su da teritorija Albanije bude upola manja nego što je danas, dok je Vlada Ismaila Ćemalia (Ismail Qemali), podržana od Austro-Ugarske, predlagala da teritorija Albanije bude još jedan put veća nego što je danas. Odluka Velikih Sila, na predlog Engleske, bila je između ruskih i austrijskih mišljenja. Velike Sile su stvarno priznale Albancima veću teritoriju nego što su oni uspeli da uspostave pod svoje administriranje. Školski udžbenici za istoriju na Kosovu, u Srbiji i Albaniji okrivljuju treće zemlje za neostvarivanje njihovih političkih stremljenja. Dok školski udžbenici na Kosovu okrivljuju evropske zemlje kao donosiocce odluka za "...komadanje albanskih krajeva",³³

29 Tucović, Dimitrije. *Zgjedhje punimesh II*. Prishtinë: Rilindja, 1981, str., 34.

30 Đurić, Đorđe i Momčilo Pavlović. *Istorija 3*. Beograd: Zavod za udžbenike, 2010, str. 67.

31 Bajraktari, Jusuf, Fehmi Rexhepi i Frashër Demaj. *Historia 10*. Prishtinë: Libri Shkollor, 2005, str. 79. (podvlačenja kao u originalu).

32 Ovaj odlomak iz Memoranduma Vlade Srbije nalazi se u knjizi: Ahrens, Geert-Hinrich. *Diplomaci mbi tehun e thikës*. Tiranë: Toena, 2010, str. 292.

33 Rexhepi, Fehmi. *Historia 5*. Prishtinë: Libri Shkollor, 2005, str. 77.

školski udžbenici u Srbiji okrivljuju Austro-Ugarsku za ometanje jačanja Srbije pošto je podržavala proglašenje nezavisnosti Albanije što je "... podrazumevalo da Srbija neće imati izlaz na more".³⁴

1.5. Zaključak

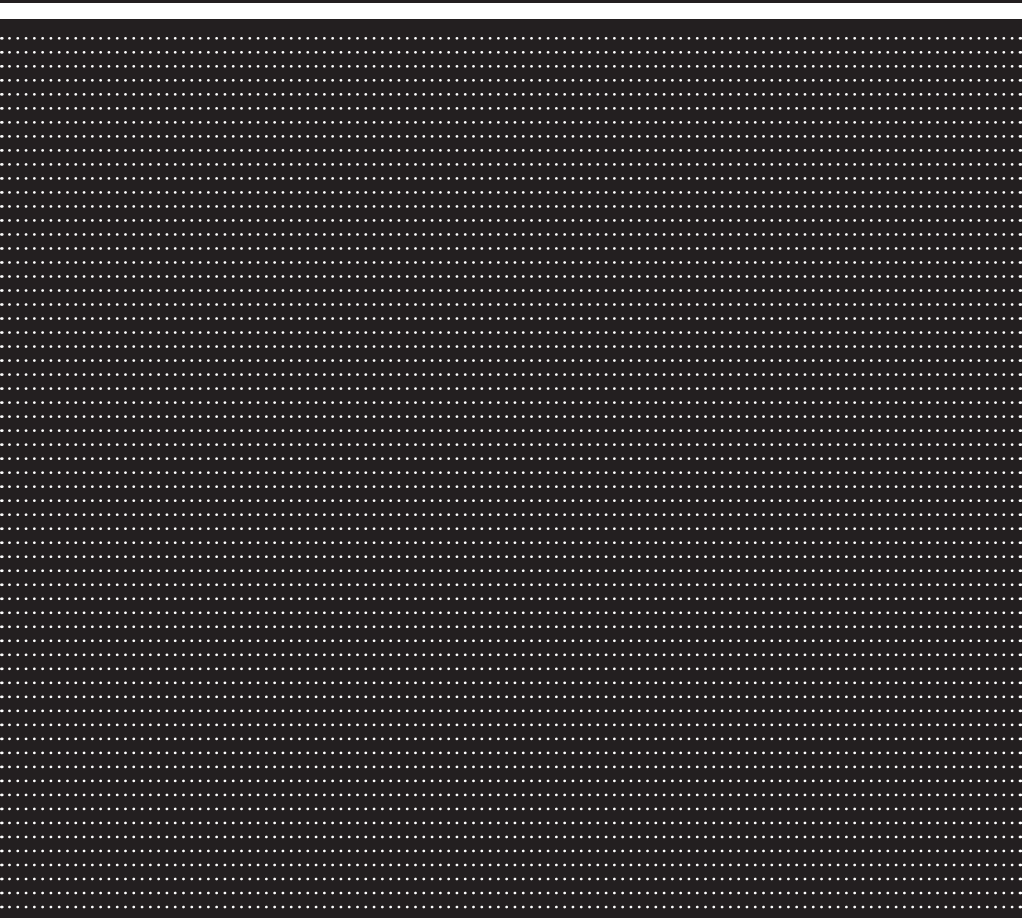
Školski udžbenici na Kosovu preuveličavaju zahteve aktuelnih albanskih političkih lidera. Ovi udžbenici, skupa sa udžbenicima u Albaniji, uopšte ne evidentiraju svadje i zadjevice medju albanskim političkim liderima i njihove koncesije od **teritorijalne** autonomje u **neteritorijalnu** autonomiji. Krivicu za neostvarivanje političkih ciljeva aktuelnih albanskih političkih lidera, ovi udžbenici prebacuju uglavnom na susedne zemlje i nigde ne pominju saradnju nekih od ovih lidera sa srpskim predstavnicima u Prištini. Šta više, dok školski udžbenici na Kosovu okrivljuju evropske zemlje za komadanje albanskih krajeva, školski udžbenici u Srbiji njih okrivljuju što ometaju Srbiji izlazak na more.

Školski udžbenici u Srbiji, sem što ne razmatraju nastojanja Albanaca za autonomijom unutar Osmanskog Carstva, prodiranje srpske vojske na Kosovo predstavljaju kao oslobodjenje. Školski udžbenici na Kosovu i u Albaniji to pedstgaljaju kao okupaciju. Prodiranje srpske vojske na Kosovo u školskim udžbenicima u Srbiji opisuje se kao oslobodjenje kolekvkse srpske državnosti, a prodiranje Srbije na Jadranko More se objašnjava kao "ostvarenje jednog od ciljeva rata". Ovo je primer promocije **ofazivniog** nacionalizma u školskim udžbenicima u Srbiji. S druge strane, u školskim udžbenicima na Kosovu provejava **defanzivni** nacionalizam, jer se ostajanje pod Srbijom Kosova i drugih krajeva nastanjenih Albancima objašnjava teškim položajem Albanaca koji su "...terbali da se bore protiv Osmanlija da bi se oslobodili i protiv susednih zemalja da bi se odbranili".

Što se tiče zločina u toku okupacije/oslobodjenja Kosova od Srbije, školski udžbenici u Srbiji ne govore nijendu reč, školski udžbenici na Kosovu uglavnom izvlače kvalifikacije, dok su školski udžbenici u Albaniji uzdržaniji. Nijedan od školskih udžbenika istorije na Kosovu, u Srbiji i Albaniji ne uzima u obzir medjunarodne izveštaje ili članke o ovim zločinima, kao što su izveštaji austrijskog socijaldeokrate Lea Frojndliha (Leo Freudlich), Leona Trockog, podaci iz izveshtaja sastavljenog od Donacije Karnegie (Carnegie) o Medjunarodnom Miru ili članci srpskih socijaldemokrata: Koste Novakovića, Dušana Popovića, Dragiše Lapčevića, Triše Kaclerovića i Dimitrija Tucovića.

34 Đurić, Đorđe i Momčilo Pavlović. *Istorija 3*. Beograd: Zavod za udžbenike, 2010, str. 67. O pomoći Austro-Ugarske za osnivanje Albanije, vidi: Rich, Norman. *Diplomacia e Fuqive të Mëdha 1814-1914*. Tiranë: Toena, 2006, str. 423-439.

2

Kosovo izmedju dva Svetska Rata 1918-1939

2.1. Kosovo pod austro/bugarskom vlašću

Na jesen 1915. u Srbiju i Kosovo ulaze bugarske i austrijske trupe. Mnogo srpskih vojnika i civila, zajedno sa svojim kraljem, Petrom Karađorđevićem, povlače se kroz albanske planine i gudure da bi dospeli na Jadransko More, gde su ih dočekale francuske i britanske savezničke trupe. Ovo povlačenje se u školskim udžbenicima u Srbiji predstavlja kao najteža epopeja u srpskoj istoriji i naziva se "Albanskom Golgotom".³⁵

U školskim udžbenicima u Srbiji kaže se da je tokom ovog povlačenja, zbog zimskog mraza i drugih teškoća, nastradalo "...na desetine hiljada srpskih vojnika i civila"³⁶ i da su srpski vojnici i civili napadani i od "mesnih albanskih bandi"³⁷. S druge strane, školski udžbenici na Kosovu i u Albaniji ne pominju albanske neprijateljske stavove i ubistva srpskih vojnika i civila koji su se povlačili sa Kosova preko planina Albanije krajem 1915. godine.³⁸

Kosovo, kao i Srbija, podeljene su, takoreći na pola: na **austrijsku zonu**, u kojoj su dozvoljene škole na albanskom jeziku i upotreba albanskog jezika u administraciji; i na **bugarsku zonu**, gde je režim diktirao teške uslove, pod kojima su ljudi patili na prinudnom radu i u oskudici za nasušnim hlebom. Zato su Albanci na Kosovu otpočeli sa oružanim otporom u bugarskoj zoni pod vodstvom Idriza Seferija, a u austrijskoj zoni pod vodstvom Azema Bejte.

Ovo je, manje više, prikaz ovog stanja u školskim udžbenicima na Kosovu i u Albaniji, ali se nigde ne pominje saradnja Azema Bejte sa lokalnim Srbima protiv austrijskih snaga.³⁹ S druge strane, školski udžbenici u Srbiji se bave samo okupacijom Srbije od strane austrijskih i bugarskih trupa, gde Kosovo figurira samo u objavljenim topografskim kartama u odeljku o ovom periodu u kojima se Kosovo smatra nerazdvojnim delom Srbije.⁴⁰

Krajem Prvog Svetskog Rata, odlaskom austrijskih i bugarskih trupa sa Kosova, na Kosovo dolaze srpske trupe, koje, po školskim udžbenicima na Kosovu i u Albaniji, "ponovo okupiraju Kosovo i druge albanske kajeve".⁴¹ U školskim udžbenicima u Albaniji se kaže da se "...Albancima uskraćuju

35 Đurić, Đorđe i Momčilo Pavlović. *Istorija 3*. Beograd: Zavod za udžbenike, 2010, str. 96.

36 Đurić, Đorđe i Momčilo Pavlović. *Istorija 3*. Beograd: Zavod za udžbenike, 2010, str. 74.

37 Idem.

38 O ovim osvetničkim aktima Albanaca protiv Srba vidi: Judah, Tim. *Kosova – Luftë dhe Hakmarrje*. Prishtinë: Koha, 2002. str. 41- 42 i Malcolm, Noel. *Kosovo - A Short History*. London: Pan Macmillan, 2002, str. 260.

39 O ovome vidi: Malcolm, Noel. *Kosovo - A Short History*. London: Pan Macmillan, 2002, str. 262.

40 Đurić, Đorđe i Momčilo Pavlović. *Istorija 3*. Beograd: Zavod za udžbenike, 2010, str. 95, 124, 155. Noel Malcolm argumentuje da Kosovo legalno nije nikad uključeno u državu Srbiju. Vidi: Malcolm, Noel. *Kosovo - A Short History*. London: Pan Macmillan, 2002, str. 264-266.

41 Bajraktari, Jusuf, Fehmi Rexhepi i Frashër Demaj. *Historia 10*. Prishtinë: Libri Shkollor, 2005, str. 127. Takođe: Dërguti, Menduh, Sonila Boçi i Ledia Dushku. *Historia 9*. Tiranë: Botime Shkollore Albas, 2011, str. 79.

nacionalna prava”,⁴² dok se u školskim udžbenicima na Kosovu kaže da se “... nad Albancima vrši državni teror i genocid”,⁴³ ali se ne iznose podaci kojima bi se poduprla kvalifikacija o genocidu. U školskim udžbenicima u Srbiji se ne pominju ubijanja Albanaca od strane srpskih snaga, izvršena uglavnom krajem 1918. i početkom 1919. godine. Noel Malcolm citira dokument kojeg Komitet Nacionalna Odbrana Kosova šalje Društvu Naroda 1921. godine, po kojem su srpske trupe od 1918. godine ubile 12.371 ljudi.⁴⁴

2.2. Albanski kačaćki pokret

Komitet Nacionalna Odbrana Kosova, koji je imao za cilj oslobodjenje i ujedinjenje Kosova sa Albanijom, slao je Mirovnoj konferenciji u Parizu protestna pisma o ubijanju Albanaca od strane srpskih snaga. Konferencija je posvećivala malo pažnje albanskim interesima. Šta više Albaniji se uskraćuje i pravo učesća na Konferenciji, iako se tamo diskutovalo i o njenim granicama.

Stoga, albanski kačaćki pokret, pod vodstvom Azema Bejte, i podržan od Komiteta Nacionalna Odbrana Kosova, u proleće 1919. godine započeo je sa napadima protiv srpskih snaga na Kosovu. Školski udžbenici u Srbiji uopšte ne pominju ove napade, dok školski udžbenici na Kosovu i u Albaniji ove napade nazivaju **oružanim ustankom**. U školskim udžbenicima na Kosovu i u Srbiji se ne iznose razlozi za brzo ugušenje ovog ustanka od strane srpskih snaga. Izuzetak čini udžbenik za deveti razred osnovnih škola na Kosovu, gde se kao razlog iznosi nedostatak uskladjivanja akcija i teški uslovi života.⁴⁵

Po ovom udžbeniku, dalja delatnost kačaćkog pokreta se otežava, pogotovu nakon ukidanja baze u selu Junik u **neutralnoj zoni** između granice Albanije i Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca (SHS). U nijednom od školskih udžbenika na Kosovu i u Albaniji se ne navodi da je krajem 1923. godine, predsednik vlade Albanije, Ahmet Zogu, u ovu zonu poslao albansku vojsku za borbu protiv kačaćka. Ne pominje se ni to da su se u ovoj zoni smestile zajedničke albansko-jugoslovenske snage da bi onemogućile povratak kačaćka u ovu zonu. Takodje se ne govori o tome da je u Albaniji zvanično osuđen na smrt u odsustvu kačaćki vođa Azem Bejta, a kasnije i jedan od rukovodilaca Komiteta Nacionalna Odbrana Kosova Hasan Priština.⁴⁶

.....

42 Dërguti, Menduh, Ledia Dushku, Ferit Duka i Sonila Boçi. *Historia 12*. Tiranë: Botime Shkolllore Albas, 2011, str. 91.

43 Bajraktari, Jusuf, Fehmi Rexhepi i Frashër Demaj. *Historia 10*. Prishtinë: Libri Shkollor, 2005, str. 127.

44 O ovome vidi: Malcolm, Noel. *Kosovo - A Short History*. London: Pan Macmillan, 2002, str. 278.

45 Rexhepi, Fehmi. *Historia 9*. Prishtinë: Libri Shkollor, 2010, str. 64.

46 Malcolm, Noel. *Kosovo - A Short History*. London: Pan Macmillan, 2002, str. 277 i 287. Vishe e odnosima između Vlade Albanije pod rukovodstvom o Ahmeta Zogua i uistaničkog pokreta Kosova, vidi: Fischer, Bernd. *Mbreti Zog dhe përfaqja për stabilitet në Shqipëri*. Tiranë: Çabej, 2000, str. 29-51.

Školski udžbenici na Kosovu i u Albaniji ne pominju ni sporazum Azema Bejte sa srpskim lokalnim vlastima o slobodnom životu i kretanju samo unutar tri sela.⁴⁷ U ovim udžbenicima se delatnost kačačkog pokreta predstavlja samo kao borba za oslobodjenje i nacionalno ujedinjenje, zato se ne iznosi ni susret kačačkog vodje Azema Bejte sa visokim srpskim zvaničnicima, na kome on zahteva da Kosovo ima pravo na **samoupravu**.⁴⁸

U nijednom od školskih udžbenika istorije na Kosovu, u Albaniji i u Srbiji se ne pominje da je veliki broj Albanaca saradjivao sa vlastima i radio u lokalnoj administraciji te je izvestan broj njih bio na meti kačačkih napada jednako kao i slovenski naseljenici.⁴⁹ Ne pominje se takodje ni da je formiranje četa lokalnih Srba za antikačačke operacije podstaklo napade kačaka na neka srpska sela,⁵⁰ iako su pravila kačačkog pokreta, između ostalog, predviđala da se ne napadaju lokalni Srbi. Ova pravila se ne iznose u nijednom od školskih udžbenika ove tri zemlje.⁵¹

2.3. Udruženje za Odbranu Islamskih Prava

Dok se u većini školskih udžbenika na Kosovu albanske političko-vojne formacije predstavljaju kao Albanski Nacionalni Pokret, u školskim udžbenicima u Albaniji se specifikuje da Albanci, sem ustaničkog, slede i parlamentarni put, predstavljen od Udruženja za Odbranu Islamskih Prava (Islam Muhafaza-yi Hukuk Cemiyeti), koji je poznat po skraćenici Džemijet. Ova politička formacija, koja se smatra "begovskom partijom" je zahtevala versku autonomiju, a katkad je i protestovala zbog teških uslova života na Kosovu, što takodje nije predstavljeno u školskim udžbenicima na Kosovu i u Albaniji.

Udžbenik istorije koji se upotrebljava za deveti razred osnovnih škola na Kosovu je jedini koji, iako površno, predstavlja delatnost Udruženja za Odbranu Islamskih prava.⁵² Medjutim, u nijednom od školskih udžbenika na Kosovu i u Albaniji se ne pominje da je ova politička formacija saradjivala sa dve glavne srpske političke partije u Jugoslaviji – sa demokratima i radikalima – i da je povremeno s njima delila i istu izbornu listu.⁵³

Sredinom dvadesetih godina XX veka, Kraljevina SHS, osnovana 1918. godine, je uspela da uguši kačački pokret a kasnije i Udruženje za Odbranu

47 Malcolm, Noel. *Kosovo - A Short History*. London: Pan Macmillan, 2002, str. 277.

48 O zahtevu Azema Bejte za samoupravu vidi: Malcolm, Noel. *Kosovo - a short history*. London: Pan Macmillan, 2002, str. 274. U izanju ove knjige n albanskim jtkuj, zahtev za samoupravu figurira kao kao zahtev za samopopredeljenje. Vidi: Malcolm, Noel. *Kosova - një histori e shkurtër*. Prishtinë: Koha, 2001, str. 285.

49 Malcolm, Noel. *Kosovo - A Short History*. London: Pan Macmillan, 2002, str. 272-278.

50 Idem.

51 O pravilima kačačkog poketa, vidi: Schwartz, Stephen. *Kosovo: Background to a War*. London: Anthem Press, 2000, str. 75.

52 Rexhepi, Fehmi. *Historia 9*. Prishtinë: Libri Shkollor, 2010, str. 63-64.

53 Malcolm, Noel. *Kosovo - A Short History*. London: Pan Macmillan, 2002, str. 270-272.

Islamskih Prava, uhapsivši glavne lidere ove političke organizacije. Školski udžbenici u Srbiji se uopšte ne bave albanskim vojno-političkim organizacijama niti njihovim ugušenjem. Udžbenici u Albaniji ne iznose razloge za njihovo ugušenje, dok udžbenici na Kosovu pominju njihovo ugušenje i dodaju da su albanski ustanici ipak uticali na „jačanje morala i nacionalnog ponosa albanskog naroda“.⁵⁴

2.4. Agrarna reforma i iseljenja

Kraljevina SHS je imala za cilj da promeni etnički sastav stanovništva Kosova te je koristila takozvanu **agrarnu reformu** za ukidanje starih osmanskih poseda, koje je trebalo raspodeliti domaćim seljacima. Ova zemljišta, obuhvatajući i zemljišta kačaka, Srbija je dodeljivala uglavnom naseljenicima (kolonistima) iz Srbije kao i srpskim vojnicima i dobrovoljcima.⁵⁵ Ovo figurira u školskim udžbenicima na Kosovu i u Albaniji, ali ne i u udžbenicima u Srbiji. Međutim, u nijednom od školskih udžbenika na Kosovu, u Albaniji i Srbiji se ne pominje da prilikom podele ovih poseda nisu izuzeti ni domaći seljaci, uključujući i Albance. U ovim udžbenicima ne piše da je najveći deo zemljišta dodeljen srpskim naseljenicima te su se domaći Srbi izrazili spremnim za zajednički front sa Albancima protiv ovih naseljenika.⁵⁶

Školski udžbenici u Srbiji govore o **agrarnoj reformi** u celoj Kraljevini SHS ali im je jedina posebnost u tome što je od nje „dobilo zemlju oko 500.000 seoskih domaćinstava“.⁵⁷ Školski udžbenici u Albaniji govore samo o „...razvlašćenju Albanaca i kolonizaciji albanskog zemljišta slovenskim elementima“,⁵⁸ ali ne daju cifre e tome. S druge strane, školski udžbenici na Kosovu tvrde da je između dva svetska rata na Kosovu „...sekvestrirano 400.000 hektara zemljišta i da je na njima nastanjeno oko 15.000 slovenskih naseljiničkih porodica sa oko 75.000 članova“.⁵⁹ Noel Malcolm, koji citira srpske, albanske i međunarodne autore, kaže da je sekvestrirano 200.000 hektara – od kojih je polovina dodeljena naseljenicima – dok je na Kosovu nastanjeno preko 13.000 porodica sa oko 70.000 članova.⁶⁰

Što se tiče iseljavanja Albanaca u periodu između dva svetska rata, školski udžbenici u Srbiji ne govore ništa. Školski udžbenici u Albaniji ovo pitanje tretiraju ne dajući nikakvu cifru, dok oni na Kosovu navode „... da je bilo

.....

54 Bajraktari, Jusuf, Fehmi Rexhepi i Frashër Demaj. *Historia 10*. Prishtinë: Libri Shkollor, 2005, str. 128.

55 Malcolm, Noel. *Kosovo - A Short History*. London: Pan Macmillan, 2002, str. 278-281.

56 Idem, str. 281.

57 Đurić, Đorđe i Momčilo Pavlović. *Istorija 8*. Beograd: Zavod za udžbenike, 2010, str. 103.

58 Dërguti, Menduh, Ledia Dushku, Ferit Duka i Sonila Boçi. *Historia 12*. Tiranë: Botime Shkollore Albas, 2011, str. 91.

59 Bajraktari, Jusuf, Fehmi Rexhepi i Frashër Demaj. *Historia 10*. Prishtinë: Libri Shkollor, 2010, str. 129.

60 Malcolm, Noel. *Kosovo - A Short History*. London: Pan Macmillan, 2002, str. 281-282.

prinudjeno da se iseli oko 250.000 Albanaca⁶¹, ali ne donose svedočenja kojima bi se potvrdili ovi podaci. S druge strane, Noel Malcolm kaže da je broj Albanaca i drugih Muslimana sa Kosova iseljenih između dva svetska rata predpostavlja bio između 90.000 do 150.000.⁶²

Posebno mesto u školskim udžbenicima na Kosovu i u Albaniji zauzima postignuti sporazum između Jugosvaje i Turske u julu 1938. godine o iseljavanju oko 40.000 porodica u Tursku u periodu od 1939. do 1944. godine. Međutim, izbijanje Drugog Svetskog Rata je onemogućilo ostvarivanje ovog sporazuma, koji zvanično govori o "repatrijaciji turskog muslimanskog" stanovništva, ali je bilo jasno da je iz zona koje su naznačene u njemu, najveći broj iseljenih trebalo da budu Albanci.⁶³

U školskim udžbenicima na Kosovu, ljudi koji su trebali da se isele u Tursku, nazivani su **albanci** a njihov broj je bio 400.000,⁶⁴ dok se u školskim udžbenicima u Albaniji oni nazivaju **muslimani** i njihov broj je 250.000.⁶⁵ Školski udžbenici u Srbiji uopšte se ne bave pomenutim sporazumom, dok međunarodni pisci kao Tim Judah i Noel Malcolm daju cifru od 200.000 odnosno 400.000⁶⁶ i dodaju da su Albanci bili u najvećem broju među njima.

Nijedan od školskih udžbenika na Kosovu, u Albaniji i u Srbiji ne pominje da protiv sporazuma između Jugoslavije i Turske nisu bili samo žrtve i njihovi sunarodnici. Ovaj sporazum je potstaknuo 65 studenata sa Kosova, od kojih 56 Srba i Crnogoraca, 1 Turčin i 8 Albanaca, koji su se kretali po celom Kosovu, ali i po stranim ambasadama u Beogradu i delili ilegalne letke u kojima se osudjivao ovaj plan.⁶⁷

2.5. Zaključak

Školski udžbenici na Kosovu i u Albaniji ne pominju osvetničke napade Albanaca protiv srpskih vojnika i civila koji su se povlačili sa Kosova krajem 1915 godine. U školskim udžbenicima u Srbiji ovi napadi se kvalifikuju kao napadi lokalnih albanskih bandi. S druge strane, oružani otpor Albanaca Kosova protiv bugarskih i austrijskih trupa, koje ulaze na Kosovo nakon povlačenja srpskih trupa, uopšte se ne pominje u školskim udžbenicima

61 Bajraktari, Jusuf, Fehmi Rexhepi dhe Frashër Demaj. *Historia 10*. Prishtinë: Libri Shkollor, 2010, str. 129.

62 Malcolm, Noel. *Kosovo - A Short History*. London: Pan Macmillan, 2002, str. 286.

63 Idem, str. 285.

64 Rexhepi, Fehmi. *Historia 9*. Prishtinë: Libri Shkollor, 2010, str. 70.

65 Dërguti, Menduh, Sonila Boçi i Ledia Dushku. *Historia 9*. Tiranë: Botime Shkollore Albas, 2011, str. 96.

66 Judah, Tim. *Kosova – Luftë dhe Hakmarrje*. Prishtinë: Koha, 2002, str. 45. Malcolm, Noel. *Kosovo - A Short History*. London: Pan Macmillan, 2002, str. 285.

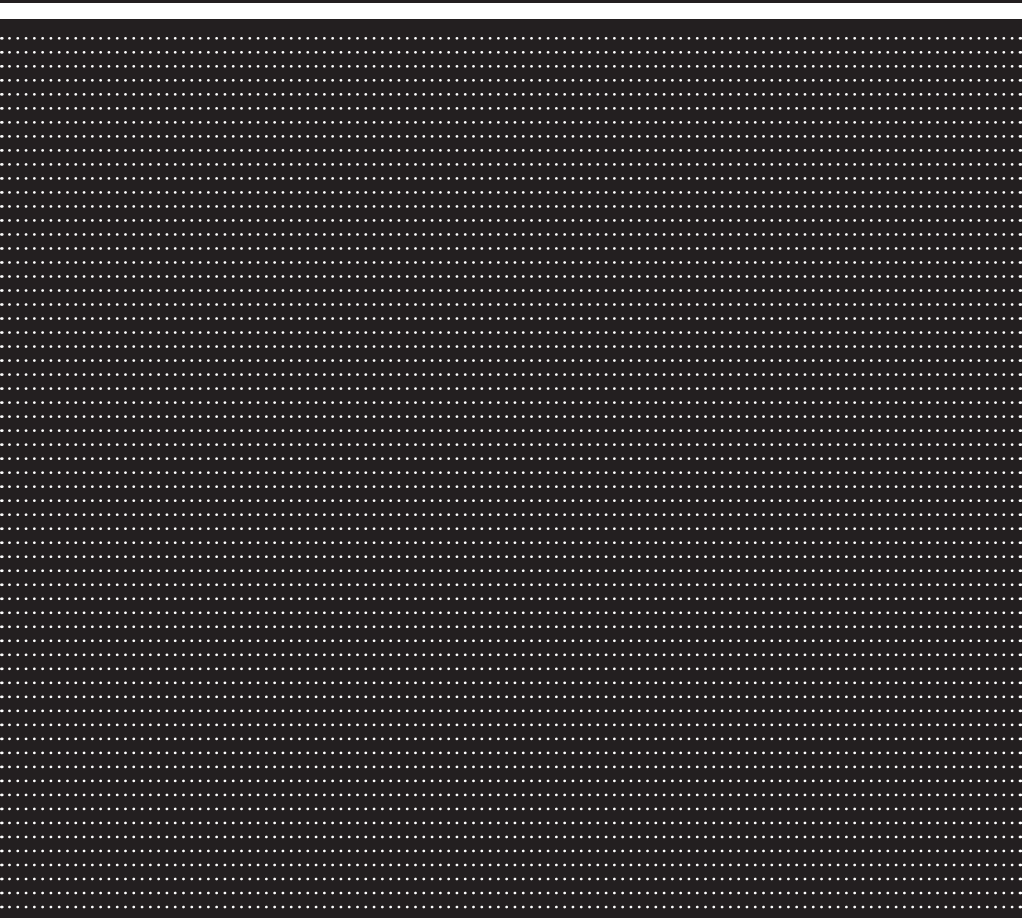
67 Schwartz, Stephen. *Kosovo: Background to a War*. London: Anthem Press, 2000, str. 82.

u Srbiji. Školski udžbenici na Kosovu i u Srbiji nigde ne govore o saradnji Albanaca sa Srbima protiv austrijskih snaga. Povratak srpskih trupa na Kosovo krajem 1918. godine, u školskim udžbenicima na Kosovu i u Albaniji se predstavlja kao ponovno osvajanje Kosova, a u školskim udžbenicima u Srbiji ono se predstavlja kao oslobodjenje Srbije u kojoj se Kosovo smatra kao nerazdvojni deo srpske države. Ubijanje Albanaca od strane srpskih trupa se ne predstavlja uopšte u školskim udžbenicima u Srbiji i, dok se u školskim udžbenicima u Albaniji kaže da je bilo uskraćivanja nacionalnih prava Albanaca, u školskim udžbenicima na Kosovu se kaže da je bilo državnog terora i genocida, ne pružajući podatke koji bi poduprli ovu kvalifikaciju.

Školski udžbenici u Srbiji ne daju ništa o akcijama kačaka protiv srpskih trupa, koje se u školskim udžbenicima na Kosovu i u Albaniji nazivaju **oružani ustanak** za oslobodjenje i nacionalno ujedinjenje. Ovi udžbenici ne predstallaju ni susret rukovodilaca kačaka sa visokim srpskim zvaničnicima, na kome je zahtevano pravo **samouprave** za Kosovo. Školski udžbenici na Kosovu, u Albaniji i u Srbiji nigde ne pominju napade kačaka na Albance koji su saradjivali sa vlastima, niti napade kačaka protiv naseljenika. Ovi udžbenici takodje ne govore da su u periodu između dva svetska rata Albanci van Albanije imali jedan politički subjekat koji je učestvovao u Parlamentu Kraljevine SHS i saradjivao sa glavnim srpskim političkim partijama. Školski udžbenici na Kosovu, u Albaniji i u Srbiji ne govore ni o činjenici da je albanski predsednik vlade, Ahmet Zogu, uništio bazu kačaka u **neutralnoj zoni** u Juniku, koju su posle zaposle albansko-jugoslovenske trupe a kasnije je rukovodioce kačaka osudio na smrt u odsustvu.

U školskim udžbenicima na Kosovu i u Albaniji se pominje da je stare osmanske posede skupa sa posedima kačaka koje je trebalo dodeliti mesnim seljacima, Kraljevina SHS dodeljivala je uglavnom naseljenicima iz Srbije, obuhvatajući i srpske vojnike i dobrovoljce, ali se ovo ne pominje u školskim udžbenicima u Srbiji. S druge strane, školski udžbenici na Kosovu i u Albaniji ne pominju da iz deobe ovog zemljišta nisu izuzeti ni lokalni seljaci, obuhvatajući i Albance. Ovime se ne bave ni školski udžbenici u Srbiji. U nijednom od školskih udžbenika sve tri zemlje ne figurira činjenica da su lokalni Srbi izrazili svoju spremnost da stupe u zajednički front sa Albancima protiv naseljenika, pošto je ovim poslednjima dodeljen najveći deo zemljišta. U ovim školskim udžbenicima se ne govori ni o tome da protiv iseljavanja Albanaca nisu bili samo žrtve iseljavanja i njihovi sunarodnici. Sekvestracija zemljišta, kolonizacija slovenskim življem i iseljavanje Albanaca i Muslimana se uopšte ne pominju u školskim udžbenicima u Srbiji a u školskim udžbenicima u Albaniji samo se površno dodiruju, dok se u školskim udžbenicima na Kosovu predstavljaju dvostručenim ciframa.

3

Kosovo u Jugoslaviji 1945-1992

3.1. Kosovo pod italo/nemačko-bugarskom vlašću

U leto 1941. godine Italijani su zauzeli najveći deo Kosova i prisajedinili ga Albaniji, koju su okupirali u proleće 1939. godine. Preostali deo teritorije Kosova zauzeli su Nemci i Bugari. Stanje Albanaca pod italijanskom i nemačkom vlašću, u poredjenju sa stanjem pod Jugoslavijom, bilo je znatno bolje, dok je pod bugarskom vlašću bilo skoro isto kao stanje u kojem su Albanci bili pod bugarskom vlašću za vreme Prvog svetskog rata.⁶⁸

U nekim školskim udžbenicima na Kosovu se kaže da su Albanci pružali otpor fašističkim vlastima na Kosovu,⁶⁹ a u nekim drugim udžbenicima se navodi da su Albanci, i pored toga što su u načelu bili protiv fašizma, dočekali fašizam kao oslobodjenje i spašavanje od srpskog ropstva.⁷⁰ Uopšte uzev, školski udžbenici na Kosovu i u Albaniji tvrde da je ujedinjenje najvećeg dela teritorije Kosova sa Albanijom, iako je izvršeno od italijanskih vlasti, pozitivno uticalo na Albance⁷¹. S druge strane sve što se o ovom segmentu kaže u školskim udžbenicima u Srbiji jeste da su Kosovo i Metohija pripojeni italijanskoj Albaniji.⁷²

Za vreme dok je Kosovo bilo pod ovom vlašću, naoružani Albanci su napadali sela nastanjena Srbima da bi prognali naseljenike koloniste i povratili imanja koja su im bila konfiskovana u periodu između dva svetska rata.⁷³ Strani autori navode da se broj prognanih Srba i Crnogoraca sa Kosova u ovom periodu kreće od 30.000 do 100.000 lica, dok su žrtve međusobnih ubijanja, razaranja i pljačkanja bili uglavnom Srbi i Crnogorci.⁷⁴

Dok se u školskim udžbenicima u Albaniji uopšte ne govori o ovim zločinima, u školskim udžbenicima u Srbiji se kaže da su "...Albanci na Kosovu i Metohiji vršili teror nad Srbima",⁷⁵ a u nekim drugima se dodaje da "...nema padataka o broju ubijenih civilnih lica u ovom periodu".⁷⁶ U udžbenicima na Kosovu se, naproptiv, kaže da su se Albanci, uprkos patnji pod jugoslovenskom vlašću, pokazali obzirnim prema srpskoj i crnogorskoj manjini, te da su ih u više slučajeva čak "uzimali pod zaštitu".⁷⁷

68 Malcolm, Noel. *Kosovo - A Short History*. London: Pan Macmillan, 2002, str. 289-313.

69 Bajraktari, Jusuf, Fehmi Rexhepi i Frashër Demaj. *Historia 10*. Prishtinë: Libri Shkollor, 2005, str. 154.

70 Rexhepi, Fehmi. *Historia 9*. Prishtinë: Libri Shkollor, 2010, str. 110.

71 Dërguti, Menduh, Sonila Boçi i Ledia Dushku. *Historia 9*. Tiranë: Botime Shkollore Albas, 2011, str. 113.

72 Đurić, Đorđe i Momčilo Pavlović. *Istorija 8*. Beograd: Zavod za udžbenike, 2010, str. 137.

73 Malcolm, Noel. *Kosovo - A Short History*. London: Pan Macmillan, 2002, str. 293.

74 Idem, str. 293-294, 313. Više o ovim zločinima vidi: Fischer, Bernd. *Shqipëria gjatë Luftës, 1939-1945*. Tiranë: Çabej, 2000, str. 124-129.

75 Đurić, Đorđe i Momčilo Pavlović. *Istorija 8*. Beograd: Zavod za udžbenike, 2010, str. 137.

76 Đurić, Đorđe i Momčilo Pavlović. *Istorija 3*. Beograd: Zavod za udžbenike, 2010, str. 208.

77 Rexhepi, Fehmi. *Historia 9*. Prishtinë: Libri Shkollor, 2010, str. 118.

3.2. Oslobođenje i ponovno osvajanje Kosova

Posle kapitulacije italijanskih fašista na Kosovu i dolaska nemačkih nacista na Kosovo, na političkom planu Kosova se u osnovi kristališu dve struje: **nacionalistička struja**, podržana od nemačkih nacista i u organizaciji **Druge Prizrenske Lige**, koja je objavila da se angažuje da zadrži Kosovo ujedinjeno sa Albanijom;⁷⁸ i **komunistička struja**, podržana uglavnom od **jugoslovenskih komunista** i organizovana u **Narodno-oslobodilačkom Odboru za Kosovo i Metohiju**, koji je na Bujankskoj Konferenciji objavio želju Albanaca Kosova za ujedinjenje sa Albanijom, sugerišući pravo na samoopredenje do otpljenja.⁷⁹

Školski udžbenici u Srbiji se uopšte ne bave ovim strujama, koje se u školskim udžbenicima u Albaniji, za razliku od onih na Kosovu, jasnije (mada površno) predstavljaju. Školski udžbenici u Albaniji, čak, ukratko prikazuju i nezavisne nacionalističke grupacije koje su bile protiv okupacije, kao što je bio pokret braće Krieziu u Djakovici. Ipak, iako se ove dve struje u školskim udžbenicima na Kosovu i u Albaniji površno predstavljaju, u nijendom od njih se ne govori o oružanim sukobima među njima, niti se kaže da je jedna od njih uživala podršku nemačkih nacista, a druga jugoslovenskih komunista.

Posle povlačenja nemačkih trupa sa Kosova partizanske trupe ulaze u gradove Zapadnog Kosova, a u Istočno Kosovu ulaze bugarske trupe, kojima se priključuju jugoslovenski partizani. Uporedo sa nemačkim trupama sa Kosova odlazi i najveći deo oružanih grupa, formiranih od Druge Prizrenske Lige, obuhvatajući i pripadnike Divizije Skanderbeg, koje, pre odlaska, učestvuju na okupljenju i odlasku komunista sa Kosova, obuhvatajući i izvestan broj Jevreja.⁸⁰ Ovo se ne iznosi ni u školskim udžbenicima u Albaniji, ni u onima na Kosovu.

U nekim školskim udžbenicima na Kosovu povlačenje nemačkih trupa se predstavlja kao oslobođenje Kosova od strane partizanskih jedinica Kosova i Albanije.⁸¹ U nekim drugim udžbenicima od strane jedinica Srbije i Bugarske.⁸² Ali po istim ovim školskim udžbenicima, Albanci na Kosovu i u drugim krajevima, uporedo sa borbom za oslobodjenje od nemačkih trupa, ulažu napore da se oslobode i od jugoslovenskog osvajača, koji, posle kapitulacije nemačkih trupa, uspostavlja "...gvozedenu i diskriminatornu vlast nad Albancima".⁸³ U ovim školskim udžbenicima izmišlja se organizam koji se naziva "Narodno-oslobodilačka Vojska Kosova (NOVK)"⁸⁴, iako je poznato da su komunisti Kosova bili deo Narodno-oslobodilačke Vojske Jugoslavije.

78 Malcolm, Noel. *Kosovo - A Short History*. London: Pan Macmillan, 2002, str. 305.

79 Idem, str. 307-308.

80 Idem, str. 310-311.

81 Bajraktari, Jusuf, Fehmi Rexhepi i Frashër Demaj. *Historia 10*. Prishtinë: Libri Shkollor, 2005, str. 156.

82 Rexhepi, Fehmi. *Historia 9*. Prishtinë: Libri Shkollor, 2010, str. 115.

83 Bajraktari, Jusuf, Fehmi Rexhepi i Frashër Demaj. *Historia 10*. Prishtinë: Libri Shkollor, 2005, str. 156 i Rexhepi, Fehmi. *Historia 9*. Prishtinë: Libri Shkollor, 2010, str. 115.

84 Bajraktari, Jusuf, Fehmi Rexhepi i Frashër Demaj. *Historia 10*. Prishtinë: Libri Shkollor, 2010, str. 156.

Medjutim, u školskim udžbenicima na Kosovu i u Albaniji se ne pominje da medju kosovskim partizanima dolazi do razdora: na jednoj strani su partizani pod vodstvom Šabana Poluže, koji odbijaju naredjenje da se bore protiv nemačkih trupa na severu Jugoslavije i odlučuju da ostanu na Kosovu da brane albansko stanovništvo od jugslovenskih partizana; i, na drugoj strani, partizani pod vodstvom Fadila Hodže, koji pristaje da bude zamenik Save Drljevića, komandanta jugoslovenske Vojne Uprave na Kosovu. U ovim školskim udžbenicima se ne pominje ni podatak da se partizani Šabana Poluže, skoncentrusani uglavnom u Drenici, ubrzo likvidiraju od strane partizana Sava Drljevića, komandanta i Fadila Hodže oji j bio zmenik komandanta potpomognutij i od divizije sa partizanima iz Albanije.⁸⁵

Po školskim udžbenicima na Kosovu, posle odlaska nemačkih trupa, na Kosovo i u druge albanske krajeve prodiru **“...sprsko-crnogorske i makedonske partizanske jedinice** koje sprovode nasilje i teror nad albanskim stanovništvom” i kao posledica **“...ovog sprsko-crnogorskog i makedonskog terora i genocida na Kosovu dolazi do likvidacije oko 45.000 Albanaca”**.⁸⁶ Školski udžbenici u Albaniji govore o tome da srpske i crnogorske brigade u to vreme sprovode besprimerno nasilje i masakriranje Kosovskog stanovništva.⁸⁷ Školski udžbenici u Srbiji uopšte ne pominju ove zločine. Noel Malcolm, koji analizira podatke raznih autora, dolazi do zaključka da je preterana cifra od 45.000 ubijenih.⁸⁸

Tako se prenebreguje želja izražena na Bujanskoj Konferenciji. Školski udžbenici u Albaniji krivicu za to prebacuju na Komunističku partiju Jugoslavije (KPJ),⁸⁹ dok školski udžbenici na Kosovu i na Komunističku partiju Albanije (KPA).⁹⁰ Na meti jugoslovenskog osvajača, po školskim udžbenicima na Kosovu, su i učesnici Bujanske Konferencije: neki su ubijeni, neki deportovani u Albaniju, a neki su uhapšeni.⁹¹ Medjutim, ovi udžbenici, a ni oni u Albaniji, ne govore o tome da je jedan broj učesnika ove Konferencije, u julu 1945. godine, učestvovalao na takozvanoj Prizrenskoj Skupštini, na kojoj je aklamacijom usvojena rezolucija o aneksiji Kosova

85 Izuzetak iz ovga donekl čini tekst: Bica, Isa i Isuf Ahmeti. *Historia 12*. Prishtinë: Libri Shkollor, 2005. str. 124-125. O sukobima izmedju snaga Šabana Poluže i snaga pod vodstvom Fadila Hodže, vidi izjavu Fadila Hodže: Surroi, Veton. *Fadil Hoxha në vetën e parë*. Prishtinë: Koha, 2010, str. 233-255.

86 Bajraktari, Jusuf, Fehmi Rexhepi i Frashër Demaj. *Historia 10*. Prishtinë: Libri Shkollor, 2010, str. 157.

87 Dërguti, Menduh, Ledia Dushku, Ferit Duka i Sonila Boçi. *Historia 12*. Tiranë: Botime Shkollore Albas, 2011, str. 137.

88 Malcolm, Noel. *Kosovo - A Short History*. London: Pan Macmillan, 2002, str. 293-294, 312.

89 Dërguti, Menduh, Sonila Boçi i Ledia Dushku. *Historia 9*. Tiranë: Botime Shkollore Albas, 2011, str. 114; Dërguti, Menduh, Ledia Dushku, Ferit Duka i Sonila Boçi. *Historia 12*. Tiranë: Botime Shkollore Albas, 2011, str. 119.

90 Bajraktari, Jusuf, Fehmi Rexhepi i Frashër Demaj. *Historia 10*. Prishtinë: Libri Shkollor, 2005, str. 156 i Rexhepi, Fehmi. *Historia 9*, Prishtinë: Libri Shkollor, 2010, str. 115.

91 Bajraktari, Jusuf, Fehmi Rexhepi i Frashër Demaj. *Historia 10*. Prishtinë: Libri Shkollor, 2005, str. 193-4.

federalnoj Srbiji.⁹² Školski udžbenici u Srbiji tvrde da je ova rezolucija usvojena nakon ukidanja Vojne uprave i za vreme sve veće saradnje sa Albanijom⁹³. Ali, ovi školski udžbenici ne pominju ni to da su samo 33 od 142 članova na ovoj Skupštini bili Albanci i da je članovima ove Skupštine namerno predočeno da se na Kosovu nalazi 50.000 trupa za odbranu ratnih tekovina.⁹⁴

Od 1945. godine do sredine '60-tih godina, razne političke orgnizacije Albanaca na Kosovu se suprotstavljaju jugoslovenskoj vlasti. Glavna medju njima bila je **ilegalna** organizacija Albanski nacionalni demokratski komitet, koji je, kao i druge grupacije, ubrzo likvidiran. Školski udžbenici na Kosovu i u Albaniji ne pominju **ilegalne** organizacije koje se bore protiv jugoslovenskog osvajanja, medju glavnima od kojih je Revolucionarni pokret za ujedinjenje Albanaca (RPUA). U ovom periodu, jugoslovenske vlasti prinudjuju na destine hiljada Albanaca da se isele iz Jugoslavije u Tursku, upotrebljavajući razne oblike pritiska, kao što je bila **akcija za prikupljanje oružja**. O ovim iseljavanjima ne govore ni jednu reč školski udžbenici u Srbiji, dok školski udžbenici na Kosovu donose uveličanu cifru od 250.000⁹⁵, odnosno 400.000 iseljenih Albanaca.⁹⁶

3.3. Ustav iz 1974. godine

Tokom 1960-tih godina donose se amandmani na Ustav Srbije i Jugoslavije u korist Kosova. Jula 1966. godine donosi se odluka da se drugi čovek posle Tita u Jugoslovenskoj Upravi, ministar unutrašnjih poslova, Aleksandar Ranković, razreši dužnosti. Posle pada Rankovića nije više bilo iseljavanja niti nasilja tipa masovnog prikupljanja oružja niti ičega sličnog atmosferi Rankovićeve kontrole. Na dan 27. novembra 1968. godine, **ilegalna** organizacija takozvana **Grupa 68**, čiji su brojni članovi bili deo RPUA, organizuje demonstracije u nekoliko gradova Kosova, sa glavnim zahtevom "Kosovo Republika".

U školskim udžbenicima na Kosovu i u Albaniji površno se govori o ovim demonstracijama i sem što se ne pominju njihovi organizatori, ne govori se ni da su ih **legalni** politički zvaničnici okvalifikovali kao neprijateljske i šovinističke. Ovi školski udžbenici unapredjenje ustavnog položaja Kosova u Srbiji i Jugoslaviji pripisuju isključivo ovim demonstracijama, prenebregavajući činjenicu da je na ovo unapredjenje, sem **legalnih** političkih zvaničnika Kosova, uticalo i ponovno uspostavljanje odnosa Albanija-Jugoslavija.⁹⁷ Školski udžbenici u Srbiji ove demonstracije predstavljaju kao

92 Malcolm, Noel. *Kosovo - A Short History*. London: Pan Macmillan, 2002, str. 315.

93 Đurić, Đorđe i Momčilo Pavlović. *Istorija 3*. Beograd: Zavod za udžbenike, 2010, str. 235.

94 Malcolm, Noel. *Kosovo - A Short History*. London: Pan Macmillan, 2002, str. 315.

95 Bajraktari, Jusuf, Fehmi Rexhepi i Frashër Demaj. *Historia 10*. Prishtinë: Libri Shkollor, 2005, str. 194.

96 Dërguti, Menduh, Sonila Boçi i Ledia Dushku. *Historia 9*. Tiranë: Botime Shkolllore Albas, 2011, str. 132.

97 Malcolm, Noel. *Kosovo - A Short History*. London: Pan Macmillan, 2002, str. 325.

separatističke, posle kojih se nastavljaju oštre diskusije o promeni karaktera federacije, pri čemu se obezbeđuje veća samostalnost pokrajina, koje “mogu učestvovati u donošenju odluka republike, dok republika nije imala pravo da se meša u njihove poslove”.⁹⁸

Ova samostalnost pokrajina se 1974. godine kruniše usvajanjem Ustava Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ) koji je dvema autonomnim pokrajinama, Kosovu i Vojvodini, koje su bile sastavni deo Republike Srbije, obezbeđivao status po mnogo čemu sličan statusu šest jugoslovenskih republika, pogotovu u pogledu donošenja odluka u oblasti privrede i u nekim oblastima spoljne politke. Školski udžbenici na Kosovu pominju samo donošenje Ustava Kosova 1974. godine i to kao efekat demonstracija 1968. godine, ali se uopšte ne bave pravima koja su se garatovala Kosovu.

Školski udžbenici u Albaniji govore da na osnovu ovog Ustava, Skupština Kosova može da donese zakone i da se bez njene saglasnosti ne može izmeniti teritorija Kosova. Međutim, na osnovu ovog Ustava, teritorija SFRJ se sastojala od teritorija republika, a ni teritorija republika se nije mogla izmeniti bez saglasnosti republika. Školski udžbenici u Albaniji pominju i pravo Kosova za predstavljanje u Skupštini SFRJ – kao i za stvaranje nekih autonomnih institucija u sudstvu i finansijama. Skupština SFRJ se sastojala od Saveznog veća, u kome su republike imale pravo da delegiraju po 30 delegata, a pokrajine po 20 delegata, kao i Veća republika i pokajina, gde su republike imale pravo da delegiraju po 12 delegata, a pokajine po 8 delegata.⁹⁹ Međutim, ovi udžbenici podvlače da iako ovim Ustavom osetno bleđi srpski diktat, Kosovo je i dalje ostajalo zavisno od Srbije, koja se na svaki način trudila da izbledi autonomiju.¹⁰⁰

Školski udžbenici u Srbiji se usredsređuju uglavnom na jačanje samostalnosti pokrajina, koje su, po njima, dobile šira ovlašćenja u zakonodavnoj i izvršnoj vlasti i ravnopravan status u Federaciji, sa pravom na ravnopravno odlučivanje sa republikama u poslovima Federacije.¹⁰¹ Međutim, iako navode da Srbija dobija elemente konfederalizma, ovi udžbenici ne preciziraju da dok se u uvodnom delu Ustava SFRJ i Ustava Srbije pominje pravo svakog naroda na samoopredeljenje do otcepljenja, u Ustavu Autonomne Pokrajine Kosova se ovo ne pominje. Šta više, na osnovu ovih ustava iz 1974. godine, Albanci se smatarju narodnost a ne narod (nacija).

U školskim udžbenicima sve tri zemlje tretiraju se i demonstracije koje su izbile u martu i aprilu 1981. godine, na početku organizovane od studenata

98 Đurić, Đorđe i Momčilo Pavlović. *Istorija 3*. Beograd: Zavod za udžbenike, 2010, str. 243.

99 O pravima koja je Ustav iz 1974. godine predviđao za Kosovp, vidi: Krieger, Heike (ed.). *The Kosovo Conflict and International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001, 2-8.

100 Dërguti, Menduh, Sonila Boçi i Ledia Dushku. *Historia 9*. Tiranë: Botime Shkolllore Albas, 2011, str. 133. Dërguti, Menduh, Ledia Dushku, Ferit Duka i Sonila Boçi. *Historia 12*. Tiranë: Botime Shkolllore Albas, 2011, str. 138.

101 Đurić, Đorđe i Momčilo Pavlović. *Istorija 3*. Beograd: Zavod za udžbenike, 2010, str. 245.

UP za bolje uslove, a kasnije i od raznih političkih i ilegalnih grupa kosovskih Albanaca sa zahtevom „Kosovo Republika“. Ni za ove demonstracije, kao ni za one iz 1968. godine, školski udžbenici na Kosovu i u Albaniji ne donose imena organizatora a ni kvalifikacije koje dolaze od najviših albanskih zvaničnika Kosova o šovinizmu, separatizmu, huliganskim skupinama i albanskim antirevolucionarnim organizacijama.¹⁰² Školski udžbenici na Kosovu ne pominju da se posle ovih demonstracija otpočelo sa hapšenjima hiljada i kažnjavanjem stotina demonstranata a u nekima od njih se ne pominju čak ni zahtevi demonstracija.¹⁰³ Hapšenja i kažnjavanja se iznose u školskim udžbenicima u Albaniji, ali ne i u onima u Srbiji, u kojima se navodi da se prvi znaci destabilizacije Jugoslavije pojavljuju na Kosovu, gde „...provala albanskog nacionalizma i separatizma u proleće 1981. godine označava budjenje usahljih i fatalnih nacionaizama.“¹⁰⁴

3.4. Gradjanski otpor na Kosovu

Odnosi između Albanaca i Srba se i dalje zaoštravaju posle demonstracija 1981. godine, kada Srbija planira da ukine autonomiju Kosova otpočevši sa medijalnom propagandističkom kampanjom protiv onih koji školske udžbenike u Srbiji kvalifikuju kao „pritiske na Srbe, silovanje, uništavanje imanja, pa čak i ubijanje iz nacionalne mržnje.“¹⁰⁵ Međutim, studija jednog nezavisnog komiteta srpskih pravnikâ, objavljena 1990. godine, dolazi do zaključka da je broj silovanja na Kosovu najniži u celoj Jugoslaviji, da su u najvećem broju slučajeva i nasilnici i žrtve pripadnici albanske nacionalnosti.¹⁰⁶ Školski udžbenici u Srbiji pominju i iseljavanje Srba, zbog kojeg je broj pripadnika ove nacionalnosti spao na svega 13,2% od ukupnog broja stanovništva Kosova, ali se ne ističe da je među glavnim razlozima ovog iseljavanja loše rukovođenje privredom na Kosovu i visoki procenat nezaposlenosti koji je najviši u Jugoslaviji.

Krajem 1988. godine stotine hiljada Albanaca na Kosovu protestuju protiv ukidanja autonomije Kosova od strane Miloševićeve Srbije. Školski udžbenici na Kosovu ne objašnjavaju da se protestanti protive smeni komunističkih rukovodilaca Kosova, koji se predstavljaju kao „...instrument u rukama srpske politike... koji sa zakašnjenjem shvataju igru o ukidanju autonomije“.¹⁰⁷ Štrajkovi kosovskih rudara, koji su se u februaru 1989. godine deset dana zabarikadirali u rudarskim oknima sa glavnim zahtevom protiv rušenja autonomije Kosova, u ovim školskim udžbenicima se predstavljaju bez zahteva o „...bratstvu i jedinstvu i Titovom pravilnom putu.“¹⁰⁸ Ovi protesti i

102 Malcolm, Noel. *Kosovo - A Short History*. London: Pan Macmillan, 2002, str. 335-336.

103 Rexhepi, Fehmi. *Historia 9*. Prishtinë: Libri Shkollor, 2010, str. 160-161.

104 Đurić, Đorđe i Momčilo Pavlović. *Istorija 3*. Beograd: Zavod za udžbenike, 2010, str. 248.

105 Idem.

106 Malcolm, Noel. *Kosovo - A Short History*. London: Pan Macmillan, 2002, str. 339.

107 Rexhepi, Fehmi. *Historia 9*. Prishtinë: Libri Shkollor, 2010, str. 162 i Bajraktari, Jusuf, Fehmi Rexhepi i Frashër Demaj. *Historia 10*. Prishtinë: Libri Shkollor, 2005, str. 199.

108 Da bi pogledao deset zahteva ovih rudara, vidi: Maliqi, Shkëlzen. *Nyja e Kosovës – as Vllasi as Millosheviqi*. Ljubljana: Knjizna zbirka KRT, 1990, str. 254.

štrajkovi se uopšte ne predstavljaju u školskim udžbenicima u Srbiji, dok se u školskim udžbenicima u Albaniji ukratko predstavljaju kao štrajk za ponovno uspostavljanje prava Albanaca. Posle ovih štrajkova i protesta, na Kosovu se proglašava vanredno stanje i dolazi do hapšenja stotina intelektualaca, profesora i rukovodilaca društvenih preduzeća. Ova hapšenja se pominju samo u školskim udžbenicima na Kosovu, u kojima se nigde ne pominje i hapšenje i sudjenje jednog od bivših političkih rukovodilaca kosovskih Albanaca, Azema Vlasija, koji je posle godinu dana pušten iz zatvora.

I pored ovih protesta i štrajkova kosovskih Albanaca, Srbija dovršava proces ukidanja autonomije Kosova kada to, 23. marta 1989. godine, prihvata Skupština Kosova sa albaskom većinom. Dok školski udžbenici u Srbiji ovo ne predstavljaju uopšte, školski udžbenici na Kosovu i u Albaniji kažu da je zgrada Skupštine Kosova bila opkoljena srpskom policijom i vojskom. Ali se u nijednom od ovih školskih udžbenika ne kaže da je deset albanskih poslanika Skupštine Kosova glasalo protiv ukidanja autonomije iz 1974. godine.

Nekoliko meseci posle ukidanja autonomije Kosova formira se Demokratski savez Kosova (DSK), koji, pod rukovodstvom Ibrahima Rugove za kratko vreme postaje uverljivo najveća politička partija koja rukovodi Kosovom. Njegov program, iako je na početku bio za autnomiju, u školskim udžbenicima na Kosovu se predstavlja kao program za "...rešenje pitanja Kosova i Albanaca u drugim krajevima u bivšoj Jugoslaviji na osnovu načela samoopredeljenja".¹⁰⁹ Školski udžbenici u Srbiji uopšte ne pominju DSK i njegov program, dok školski udžbenici u Albaniji kažu da je cilj DSK bio "...da mirnim putem organizuje protivljenje kosovskih Albanaca i internacionalizovanje pitanja Kosova."¹¹⁰

U martu i aprilu 1990. godine hiljade kosovskih djaka se iz škole prebacuju pravo u bolnice zbog bolova u stomaku, glavobolje i povraćanja zbog, kako se tada govorilo, **masovnog trovanja albanske dece**. Kasnije je jedan stručnjak toksikolog Ujedinjenih nacija, na osnovu analiza krvi i mokraće, došao do zaključka da je ustanovio prisustvo substanci sarina i tabuna. Godine 1995 je javno obznano da je Jugoslovenska Armija proizvodila sarin. Ovo se ipak ne pominje u školskim udžbenicima u Srbiji, dok se u školskim udžbenicima u Albaniji daje pregled "...masovnih trovanja kosovskih djaka od starne Srba."¹¹¹ Školski udžbenici na Kosovu govore da je jedna od teških formi policijskog pritiska bilo "...trovanje ratnim otrovima preko 7.000 djaka i studenata."¹¹² Ali se u nijednom školskom udžbeniku ne pominje da se u

109 Rexhepi, Fehmi. *Historia 9*. Prishtinë: Libri Shkollor, 2010, str. 163 i Bajraktari, Jusuf, Fehmi Rexhepi i Frashër Demaj. *Historia 10*. Prishtinë: Libri Shkollor, 2005, str. 200.

110 Dërguti, Menduh, Sonila Boçi i Ledia Dushku. *Historia 9*. Tiranë: Botime Shkollore Albas, 2011. faqe 135

111 Dërguti, Menduh, Ledia Dushku, Ferit Duka i Sonila Boçi. *Historia 12*. Tiranë: Botime Shkollore Albas, 2011, str. 139.

112 Bajraktari, Jusuf, Fehmi Rexhepi i Frashër Demaj. *Historia 10*. Prishtinë: Libri Shkollor, 2005, str. 200.

nekim delovima Kosova napadaju kuće lokalnih Srba od strane Albanaca, koji veruju da su im deca trovana od srpskih vlasti na Kosovu.¹¹³

Poslanici Skupštine Kosova, podržani i od DSK, ispred zgrade Skupštine Kosova u Prištini, proglasili su 2. jula 1990. godine Kosovo republikom **u okviru Jugoslavije**. Posle ovog proglašenja Srbija je ukinula sve zakonodavne, izvršne i sudske organe Kosova; otpustila sa posla ogromnu većinu zaposlenih Albanaca; zatvorila televiziju, radio, novine, bolnice, fabrike i albanskim studentima i nastavnicima zabraila da koriste prosotrije UP. Posle dva meseca, Skupština Kosova je proglasila Ustav Republike Kosovo **u okviru Jugoslavije**,¹¹⁴ a od 26. do 30. septembra 1991. godine organizovala je referendum o priznanju Kosova kao suverene i nezavisne države **sa pravom na povezivanje sa Jugoslavijom**.¹¹⁵

Školski udžbenici u Srbiji ne daju uopšte pregled ovih događaja, dok školski udžbenici u Albaniji daju delimični pregled i sa netačnostima, dok školski udžbenici na Kosovu tačnije predstavljaju proglašenje Kosova republikom u okviru Jugoslavije. Što se tiče Ustava Kosova, ni školski udžbenici na Kosovu ni školski udžbenici u Albaniji ne pominju da je to bio ustav za republiku Kosovo **u okviru Jugoslavije**. U ovim školskim udžbenicima se takodje nigde ne kaže da je odmah po objavljivanju ovog Ustava, većina poslanika Skupštine Kosova pobjegla sa Kosova. Školski udžbenici na Kosovu i u Albaniji i referendum predstavljaju kao referendum za Kosovo suverenu i nezavisnu državu, odričući joj **pravo povezivanja sa Jugoslavijom**. Skupština Republike Kosovo je 19. oktobra 1991. godine izmenila Ustav Republike Kosovo i prekinula svaku vezu sa Jugoslavijom kao državom.¹¹⁶ Ovo se ne iznosi u školskim udžbenicima u Srbiji, ali ni u onim na Kosovu i u Albaniji.

U ovom periodu, pod rukovodstvom DSK, stvara se paralelni sistem u nekim oblastima života: obrazovanju, zdravstvu, finansijama, medijima, kulturi i sportu, i organizuju se predsednički i parlamentarni izbori. I na diplomatskom planu se lobuje za međunarodno posredovanje u reshenju pitanja Kosova. Ovo se ne pominje u školskim udžbenicima Srbije, dok se u školskim udžbenicima Albanije pominju samo parlamentarni i predsednički izbori, ali ne i paralelni sistem u gorepomenutim oblastima. Ova paralelna organizacija se predstavlja u školskim udžbenicima na Kosovu, ali se dodaje i organizacija u oblasti "...odbrane i samozaštite, provocirajući tako srpske okupacione vlasti."¹¹⁷

.....

113 Malcolm, Noel. *Kosovo - A Short History*. London: Pan Macmillan, 2002, str. 345.

114 Ismajli, Rexhep, Hivzi Islami, Esat Stavileci i Ilaz Ramajli. *Akte të Kuvendit të Republikës së Kosovës – 2 korrik 1990-2 maj 1992*. Prishtinë: Akademia e Shkencave dhe e Arteve e Kosovës, 2005, str. 7-8 i 9-41.

115 Idem, str. 98-101.

116 Idem, 141-142.

117 Bajraktari, Jusuf, Fehmi Rexhepi i Frashër Demaj. *Historia 10*. Prishtinë: Libri Shkollor, 2005, str. 204.

3.5. Zaključak

Zločini Albanaca nad Srbima za vreme okupacije Kosova od strane italijanskih, nemaških i bugarskih trupa, predstavljeni su u školskim udžbenicima u Srbiji kao teror Albanaca nad Srbima. U školskim udžbenicima u Albaniji se uopšte ne pominju, dok se u školskim udžbenicima na Kosovu kaže da su se Albanci pokazali obazrivim, u mnogim slučajevima čak i uzimajući pod zaštitu srpsku i crnogorsku manjinu. S druge strane, zločini nad albanskim stanovništvom učinjeni od srpsko-crnogorskih partizanskih trupa koje ulaze na Kosovo posle odlaska nemačkih trupa, uopšte se ne iznose u školskim udžbenicima u Srbiji. Školski udžbenici u Albaniji ove zločine kvalifikuju kao masakriranja, dok školski udžbenici na Kosovu ove zločine kvalifikuju kao genocid i iznose naduvane cifre o ubijenima. Takođe prinudjivanje jugoslovenskih vlasti u periodu od 1945. do 1965. godine da se hiljade Albanaca Jugoslavije isele u Tursku, uopšte se ne pominje u školskim udžbenicima u Srbiji, dok se u školskim udžbenicima na Kosovu i u Albaniji ove cifre naduvavaju.

Školski udžbenici u Albaniji jasno iznose činjenicu da su se, za vreme dok je Kosovo bilo pod okupacijom nemačkih trupa, na njenoj političkoj ravni, iskristalisale dve struje – nacionalistička i komunistička struja, koje se pozivaju uglavnom na ujedinjenje Kosova sa Albanijom. Ali se tako ne čini i u školskim udžbenicima na Kosovu. U školskim udžbenicima na Kosovu one se uopšte i ne pominju. U školskim udžbenicima na Kosovu i u Albaniji se ne iznose ni razlike i sukobi između ovih struja. U ovim školskim udžbenicima se takođe ne pominje da se i komunistička struja odvaja na dva dela: na jednoj strani su partizani pod vodjstvom Šabana Poluže, a na drugoj partizani pod vodjstvom Fadila Hodže. U ovim školskim udžbenicima se ne pominje ni podatak da su partizani Šabana Poluže likvidirani od strane partizana Fadila Hodže i jugoslovenskih partizana, potpomognutih od dve partizanske divizije iz Albanije. Školski udžbenici na Kosovu i u Albaniji ne ističu da se nacionalistička struja povlači sa Kosova zajedno sa povlačenjem nemačkih trupa. Ovi školski udžbenici ne potenciraju ni to da je deo komunističke struje učestvovao u Skuštini u Prizrenu, gde je aklamacijom usvojena rezolucija o aneksiji Kosova Federalnoj Srbiji.

U vezi sa demonstracijama iz 1968. godine, školski udžbenici na Kosovu i u Albaniji ne preciziraju ko su bili njihovi organizatori niti da su visoki politički zvaničnici bili protiv njih. Ovi školski udžbenici avansiraju Kosova u Srbiji i u Jugoslaviji pripisuju uglavnom demonstracijama 1968. godine, prenebreavajući doprinos visokih političkih zvaničnika Kosova i uticaj ponovnog uspostavljanja odnosa između Albanije i Jugoslavije. Dakle, ovi udžbenici ne preciziraju da su u to vreme na Kosovu posotojale dve političke struje: jedna legalna i druga ilegalna. U školskim udžbenicima u Srbiji demonstracije 1968. godine se predstavljaju kao separatističke nakon kojih

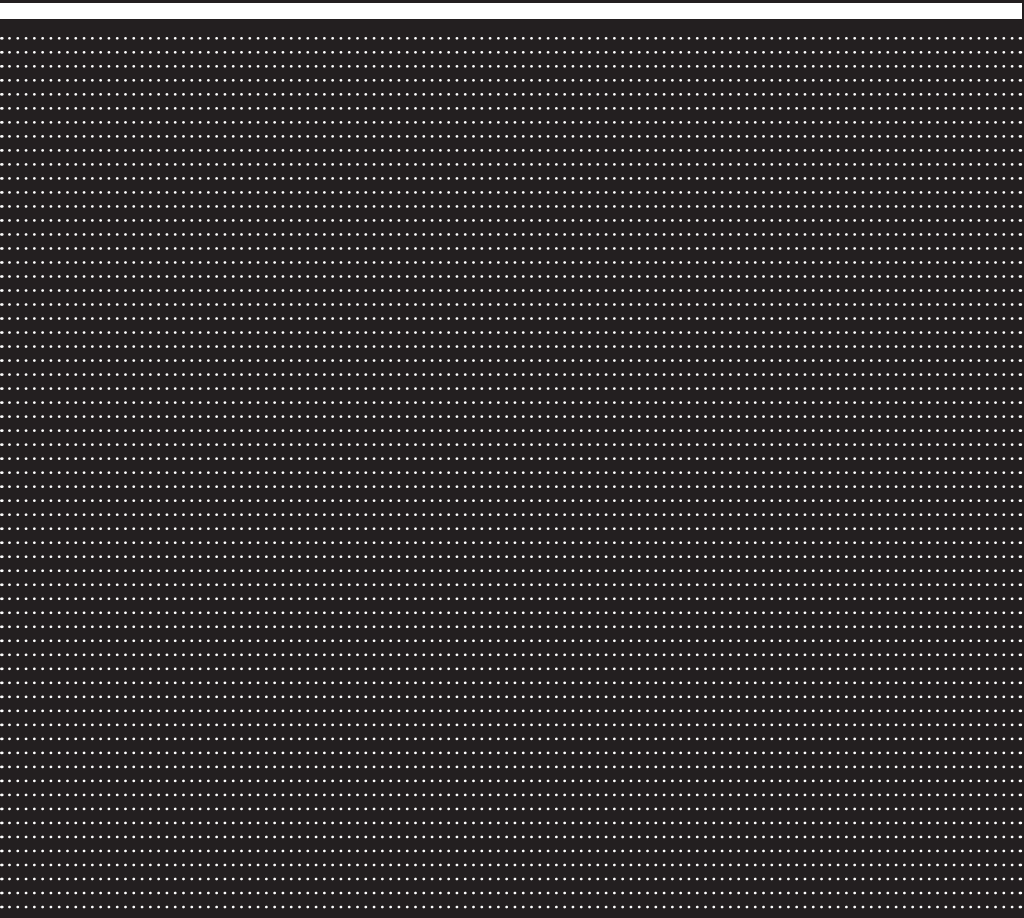
počinju diskusije koje vode ka većim pravima pokrajina. Ustav SFRJ 1974. godine je obezbedjivao pokrajinama status koji je po mnogo čemu bio sličan statusu šest jugoslovenskih republika. U školskim udžbenicima na Kosovu ovaj se Ustav pominje sasvim površno prenebregavajući prava koja su garantovana Kosovu, dok se u školskim udžbenicima u Albaniji preciziraju koristi Kosova, ali se i dodaje da Kosovo i dalje ostaje nekako zavisno od Srbije. Školski udžbenici u Srbiji uglavnom govore o koristi pokrajina.

U školskim udžbenicima na Kosovu građanski otpor s kraja osamdesetih godina na Kosovu se predstavlja samo kao otpor protiv ukidanja autonomije Kosova od strane Srbije, ali se ne kaže da su ove akcije bile i protiv smene komunističkog kosovskog rukovodstva i da su bile za bratstvo i jedinstvo i pravilan Titov put. Ukidanje autonomije Kosova od strane Srbije, koje je prihvatila i Skupština Kosova sa albanskom većinom, u školskim udžbenicima u Srbiji se ne predstavlja uopšte. Školski udžbenici na Kosovu i u Albaniji govore o tome da je zgrada Skupštine bila opkoljena srpskom policijom i vojskom, ali se nigde ne pominje da je ova skupština bila sa albanskom većinom od koje je njih desetak glasalo protiv ukidanja autonomije.

DSK, najveća politička partija koja je rukovođila otporom 90-tih godina uopšte se ne predstavlja u školskim udžbenicima u Srbiji, dok se u školskim udžbenicima na Kosovu i u Albaniji nigde ne kaže da se on na početku angažovao za autonomiju. Tri najvažnija događaja u tom periodu, podržana od DSK: Deklaracija o Kosovu Republici u Jugoslaviji; Ustav Republike Kosovo u okviru Jugoslavije; i referendum o priznanju Kosova kao suverene i nezavisne države, se uopšte ne predstavljaju u školskim udžbenicima u Srbiji, dok se u školskim udžbenicima u Albaniji oni predstavljaju sa netačnostima. U školskim udžbenicima na Kosovu i u Albaniji se ne kaže da su i ustav i referendum predviđjali povezivanje Kosova sa Jugoslavijom. Takodje se u ovim školskim udžbenicima nigde ne govori da je većina poslanika Skupštine Kosova pobešla sa Kosova odmah po objavljivanju akta o proglašenju ovog Ustava, niti to da je Skupština Republike Kosova 19. oktobra 1991. godine promenila Ustav i prekinula svaku vezu sa Jugoslovenskom državom.

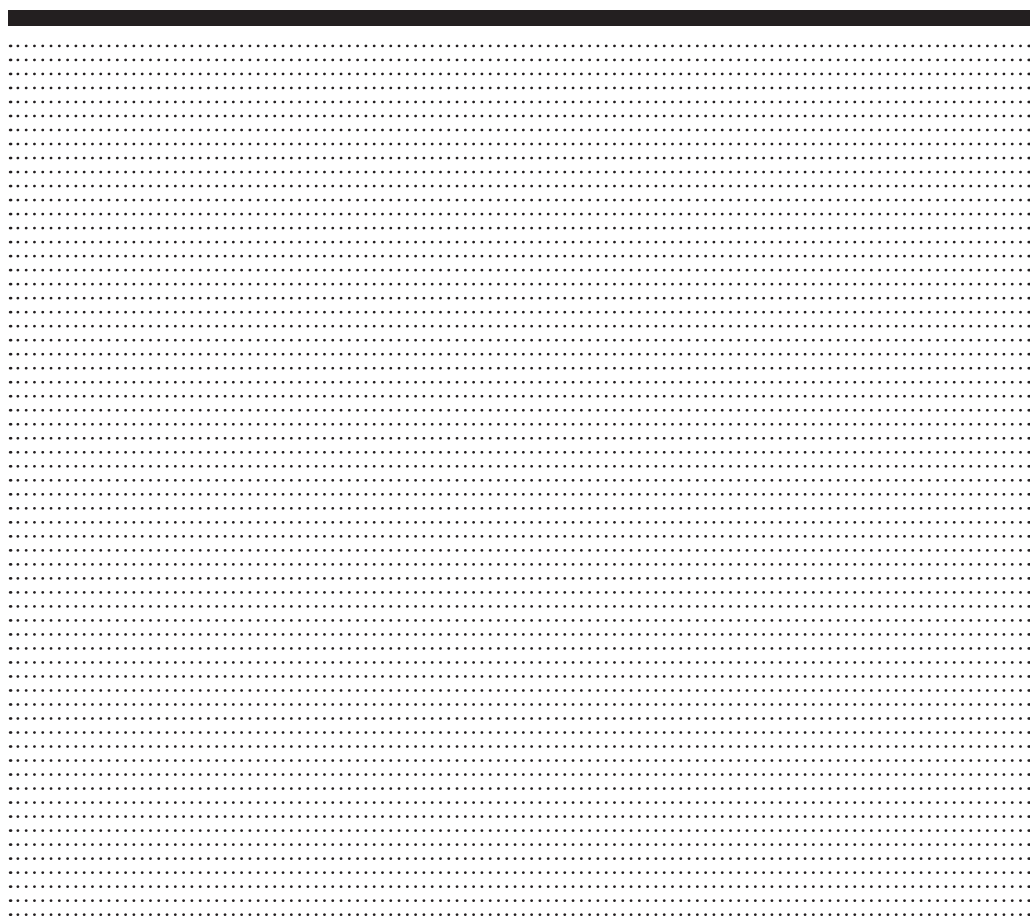
U školskim udžbenicima na Kosovu se pominje ukidanje svih zakonodavnih, izvršnih i sudskih organa Kosova od strane Srbije; otpuštanje sa posla ogromne većine zaposlenih Albanaca; zatvaranje televizije, radija, novina, bolnica, fabrika; zabranjivanje albanskim studentima i nastavnicima da koriste prostorije UP kao i stvaranje paralelnog sistema u nekim oblastima života na Kosovu: obrazovanju, zdravstvu, finansijama, medijima, kulturi i sportu i organizovanje predsedničkih i parlamentarnih izbora. Ovo se u školskim udžbenicima u Albaniji delimično pominje, dok se u školskim udžbenicima u Srbiji uopšte ne pominje.

4

Kosovo

1998-1999

4.1. Miroljubivo krilo i vojno krilo

Do sredine '90-tih godina, pasivni miroljubivi otpor rukovodjen od DSK pod vodstvom Ibrahima Rugove bio je bez konkurencije. U to vreme, Adem Demaçi, koji je proveo 28 godina po zatvorima Titove Jugoslavije zbog angažovanja za ujedinjenje albanskih krajeva u Jugoslaviji sa Albanijom, stupa u Parlamentarnu partiju Kosova (PPK) za vođenje aktivnog miroljubivog otpora. To zato što se na Kosovo, po njemu, stvarao jedan sloj ljudi nezadovoljnih politikom pasivnog miroljubivog otpora koji su tražili rešenje sa oružjem.¹¹⁸ Ovaj rascep kosovke politike se ne predstavlja u školskim udžbenicima u Albaniji i Srbiji, ali ni u školskim udžbenicima na Kosovu.

Demaçi se ne pokazuje uspešnim u njegovom stremljenju za vođenje pasivnog miroljubivog otpora. Septembra 1996. godine, posredstvom Udruženja Svetu Edžidio, Ibrahim Rugova potpisuje sa Slobodanom Miloševićem sporazum o vraćanju albanskih djaka i studenata u školske i univerzitetske objekte koji su bili uzurpirani od državnih organa Srbije. Ovo ne figurira u nijednom od školskih udžbenika sve tri zemlje. Srpsko-jugoslovenska strana ne poštuje sporazum, te su 1. oktobra 1997. godine studenti Univerziteta u Prištini (UP) organizovali proteste za vraćanje nastavnog procesa Albanaca u prostorije UP. Ovi protesti se predstavljaju samo u školskim udžbenicima na Kosovu i to samo sa ovom rečenicom: "Srpska represija je uticala da 1. oktobra 1997. godine izbiju protesti stanovništva i studenata UP protiv okupacionih vlasti".¹¹⁹

Dakle, represija srpskog režima se ovde naziva "srpska represija", a protesti studenata, kojima su se priključili i brojni albanski građani, nazvani su "protesti stanovništva i studenata"; a proklamovani cilj protesta studenata, vraćanje u univerzitetske objekte, se nigde ne pominje. Ovakvo prezentiranje može stvoriti utisak da su ovi protesti organizovani za oslobodjenje i osamostaljenje Kosova od Srbije.

Kršenja ljudskih prava koja je srpski režim sprovodio protiv kosovskih Albanaca tokom '90-tih godina¹²⁰ u školskim udžbenicima na Kosovu se predstavljaju kao masakri srpskog režima širom Kosova, koji "...podstiču izlazak na scenu OVK za zaštitu kosovskog stanovništva".¹²¹ Ova kršenja se u školskim udžbenicima u Albaniji predstavljaju kao enitčki genocid,¹²²

118 Gashi, Shkëlzen. *Adem Demaçi biografi e paautorizuar*. Prishtinë: Rrokullia, 2010., str. 118-140.

119 Bajraktari, Jusuf, Fehmi Rexhepi ie Frashër Demaj. *Historia 10 – gjimnazi i shkencave natyrore*. Prishtinë: Libri Shkollor, 2005., str. 205. Vidi: Rexhepi, Fehmi. *Historia 9*. Prishtinë: Libri Shkollor, 2007., str. 168.

120 Malcolm, Noel. *Kosovo - A short history*. London: Pan Macmillan, 2002., str. 349-356. Takođe vidi: Clark, Howard. *Civil Resistance in Kosovo*. London: Pluto Press, 2000., str. 70-157.

121 Rexhepi, Fehmi i Frashër Demaj. *Historia 5*. Prishtinë: Libri Shkollor, 2009, str. 104.

122 Dërguti, Menduh, Sonila Boçi i Ledia Dushku. *Historia 9*. Tiranë: Botime Shkollore Albas, 2011, str. 135.

a obrazloženje o izlasku na scenu i cilju OVK je isto kao u školskim udžbenicima na Kosovu. Školski udžbenici u Srbiji uopšte ne evidentiraju ova kršenja, a pogoršavanje stanja na Kosovu prezentiraju kao posledicu "...pljačkanja i konfrontacija albanskih terorističkih grupa, predstavljenih kao Oslobođilačka Vojska Kosova, sa snagama reda u kojima uvek i najviše stradaju civili"¹²³, ali ne donose podatke o etničkoj pripadnosti ovih civila.

U školskim udžbenicima u Srbiji se ne pominje podela između miroljubivog i vojnog krila politike na Kosovu, dok se u školskim udžbenicima u Albaniji jasno pominje ova podela. Ovo nedostaje i u školskim udžbenicima na Kosovu, kao što nedostaju i tri politička i vojna koncepta o borbama na Kosovu: a) koncept Oružanih snaga Vlade Republike Kosovo (FARK), osnovanih od Ministarstva za Odbranu Vlade Republike Kosovo, koje su bile za vođenje borbi od profesionalnih oficira; b) koncept Nacionalnog Pokreta za Oslobođenje Kosova (NPOK), stvoren uglavnom od bivših političkih zatvorenika, koji je predviđao stvaranje širokog političkog i vojnog fronta za organizovanje opšteg oružanog ustanka, u kome bi se obuhvatile sve političke i vojne grupe koje se bore za oslobođenje Kosova od Srbije; i c) koncept Oslobođilačke Vojske Kosova (OVK) stvorene od POK (Pokreta za Oslobođenje Kosova), koji je preferirao gerilski rat sa ciljem da isprovocira vojnu intervenciju NATO-a protiv srpskih snaga. Nedostatak ovih konceptata sve tri struje podrazumeva i nedostatak podataka o trvenjima i sukobima među njima.

4.2. Ratni zločini

Školski udžbenici sve tri zemlje prezentiraju samo zločine "druge strane". Na primer, u školskim udžbenicima u Srbiji ne pominje se nijedan Albanac ubijen od srpsko-jugoslovenskih trupa za vreme oružanog sukoba na Kosovu, kao što se ni u školskim udžbenicima na Kosovu i u Jugoslaviji ne pominje nijedan Srbin ubijen od trupa OVK i NATO-a za vreme oružanog sukoba. Školski udžbenici na Kosovu i u Srbiji i hiperbolišu zločine "druge strane" i ostavljaju prostor za nerazumevanje.

Školski udžbenici u Srbiji se pozivaju na pismo SRJ upućeno Savetu bezbednosti OUN u februaru 2000. godine, u kome se kaže da je od ulaska snaga NATO-a na Kosovu "...ubijeno 899 i oteto 834 lica",¹²⁴ ali nije navedena njihova nacionalna pripadnost i sudbina otetih lica. Fond za humanitarno pravo (FHP)¹²⁵ sa sedištem u Beogradu beleži 1.123 srpskih civila ubijenih

.....

123 Đurić, Đorđe i Momčilo Pavlović. *Istorija 3*. Beograd: Zavod za udžbenike, 2010, str. 251. Vidi takodje: Đurić, Đorđe i Momčilo Pavlović. *Istorija 8*. Beograd: Zavod za udžbenike, 2010, str. 186.

124 Đurić, Đorđe i Momčilo Pavlović. *Istorija 3*. Beograd: Zavod za udžbenike, 2010, str. 252. Vidi takodje: Đurić, Đorđe i Momčilo Pavlović. *Istorija 8*. Beograd: Zavod za udžbenike, 2010, str. 187.

125 Više o ovoj orgnizaciji u <http://www.hlc-rdc.org/>

u periodu januar 1998-decembar 1999. godine, od kojih je njih 786 ubijeno posle ulaska trupa NATO-a (12 jun – 31 decembar 1999).¹²⁶

S druge strane, školski udžbenici na Kosovu kažu da je u toku oružanog sukoba na Kosovu, samo u periodu januar-decembar 1998. godine “...ubijeno preko 2.000 Albanaca, ne računajući ovde i veoma veliki broj nestalih”.¹²⁷ Ali, za isti ovaj period, veoma obimno izdanje FHD Knjiga Podsetnik o Kosovu 1998-2000¹²⁸ registruje 1.660 ubijenih Albanaca (uključujući i 678 pripadnika OVK) i 296 Srba (uključujući i 167 pripadnika Jugoslovenske Armije i Ministarstva Unutrašnjih Poslova).¹²⁹ Prema školskim udžbenicima na Kosovu, takodje u periodu NATO bombardovanja (od 24. marta do 10. juna 1999) “...srpska vojska je ubila oko 15.000 Albanaca”.¹³⁰ Knjiga Podsetnik o Kosovu 1998-2000 iznosi podatak da je u periodu januar 1998 – decembar 2000, koji obuhvata i 78 dana NATO bombardovanja, ubijeno ukupno 7.864 albanskih civila. Znači broj ubijenih je po školskim udžbenicima na Kosovu udvostručen iako se ne daju izvori podataka.

Kao sa prezentiranjem broja ubijenih isto je manje više i sa prezentiranjem deportovanja/proterivanja. Školski udžbenici na Kosovu i u Albaniji ne beleže cifru proteranih Srba i nealbanaca sa Kosova posle dolaska KFOR-a, dok školski udžbenici u Srbiji beleže da je proterano njih preko 220.000¹³¹, dok je po podacima Visokog Komesarijata Ujedinjenih Nacija za Izbeglice (UNHCR) proterano 210.000¹³². Školski udžbenici u Srbiji, takodje, ne izveštavaju o proterivanju Albanaca sa Kosova za vreme bombardovanja NATO-a, koja, po UNHCR-u, dostižu cifru od 862.979 lica.¹³³ U školskim udžbenicima na Kosovu ova cifra je preko milion proteranih Albanaca¹³⁴, dok je u školskim udžbenicima u Albaniji ova cifra oko milion Albanaca.¹³⁵

.....

126 Intervju sa Sandrom Orlović, zamendik izvršnog direktora Finda za humanitarno pravo, obavljen putem e-mail-a, 16. decembra 2011, o ubijenim Srbima pole rata na Kosovu. Vidi takodje: Kandic, Natasa. *Abductions and Disappearances of non-Albanians in Kosovo*. Beograd: Humanitarian Law Centre, 2001, str. 3.

127 Bajraktari, Jusuf, Fehmi Rexhepi i Frashër Demaj. *Historia 10*. Prishtinë: Libri Shkollor, 2005, str. 206.

128 Kosovo Memory Book (1998-2000) je izdanje FHP u nekoliko tomova koje donosi relevantne podatke za svakog poginulog ili nestalog civila u zadnjem ratu na Kosovu iz redova: Albanaca, Srba, Roma, Blosanaca idr.; pripadnika srpsko-jugoslovenskih vojno-policijskih i oružanih grupa kosovskih Albanaca, ali i članolva političkih grupa raznih etniteti. Izvori podataka u ovom izdanju uzeti su iz izjava svedoka ili članova porodica, materijala sudskih procesa, zapisnika o obdukcijama i novinskih članaka kao i podataka dobijeni od KNKK-a, UNMIK-a, KFOR-a, OVK- i institucija Srbije.

129 Kandić, Nataša. *Libër Kujtimi i Kosovës 1998-2000*. Prishtinë: Fondi për të Drejtën Humanitare, 2011, str. 457.

130 Bajraktari, Jusuf, Fehmi Rexhepi i Frashër Demaj. *Historia 10*. Prishtinë: Libri Shkollor, 2005, str. 207. Takodje: Bicaj, Isa i Isuf Ahmeti. *Historia 12*. Prishtinë: Libri Shkollor, 2005, str 202.

131 Đurić, Đorđe i Momčilo Pavlović. *Istorija 3*. Beograd: Zavod za udžbenike, 2010, str. 251.

132 Za vshe nfrmacija vidi: <http://www.unhcr.org/pages/49e48d9f6.html>

133 UNHCR Country Updates – Former Yugoslavia, UN Inter-Agency Humanitarian Situation Report: Kosovo. 65-70.

134 Bajraktari, Jusuf, Fehmi Rexhepi i Frashër Demaj. *Historia 10*. Prishtinë: Libri Shkollor, 2005, str. 206.

135 Dërguti, Menduh, Ledia Dushku, Ferit Duka i Sonila Boçi. *Historia 12*. Tiranë: Botime Shkollore Albas, 2011, str. 153

Školski udžbenici na Kosovu zločine srpskih snaga nad Albancima za vreme rata na Kosovu kvalifikuju kao **genocid**.¹³⁶ Umesto definicije Konvencije OUN o sprečavanju i kažnjavanju genocida, ali i dokaza da je na Kosovu bilo **genocida**, ovi udžbenici iznose fraze tipa: "...strašne scene varvarstva krvoločnih eskadrona"¹³⁷ nad decom od 15-16 godina starosti. Šta više, kvalifikovanjem zločina srpskih trupa na Kosovu kao **genocid**, autori školskih udžbenika na Kosovu prenebregavaju mišljenje Vrhovnog suda Kosova, po kojem se dela srpskog režima pod vladavinom Slobodana Miloševića mogu kvalifikovati pre kao **zločini protiv čovečnosti** nego kao **genocid**.¹³⁸

Školski udžbenici u Srbiji, kao što je napred rečeno, ne predstavljaju zločine srpskih snaga nad kosovskim Albancima, već daju informaciju da je Medjunarodni sud za ratne zločine u bivšoj Jugoslaviji (ICTY) podigao optužnicu protiv glavnih političkih i vojnih lidera SRJ i Srbije¹³⁹, ali ne donose optužbe kojima se oni terete. S druge strane, Školski udžbenici na Kosovu uopšte ne pominju zločine OVK nad Srbima i nealbancima za vreme i posle oružanog sukoba na Kosovu, ali i ne pominu optužbe pri ICTY za ratne zločine i zločine protiv čovečnosti protiv dvojice glavnih komandanata OVK.

Zloini izvršeni od strane OVK nad Srbima i nealbancima za vreme oružanog sukoba na Kosovu uopšte se ne predstavljaju u školskim udžbenicima u Srbiji. Što se tiče zločina OVK, ovi udžbenici daju podatke samo o zločinima koji su izvršeni posle oružanog sukoba i ulaska trupa KFOR-a na Kosovo. Po ovim školskim udžbenicima ispada da je za vreme oružanog sukoba na Kosovu samo NATO vršio zločine.

Po školskim udžbenicima u Srbiji u 78 dana NATO bombardovanja protiv SRJ "...ubijeno je između 1.200 do 2.500 civila".¹⁴⁰ Medjutim, u pregledu kojeg donose ovi školski udžbenici o stradanjima civila od bombardovanja NATO-a, daju se podaci samo o 347 poginulih civila. U ovom pregledu se

136 Bajraktari, Jusuf, Fehmi Rexhepi i Frashër Demaj. *Historia 10*. Prishtinë: Libri Shkollor, 2005, str. 207. U nekim od školskih udžbenika na Kosovu za masakar u selu Račak je rečeno da je od šefa Misije OEBS na Kosovu, William-a Walkera okvalifikovan kao genocid. O tome vidi: Bica, Isa i Isuf Ahmeti. *Historia 12*. Prishtinë: Libri Shkollor, 2005, str. 202. Medjutim, William Walker, u govoru kojeg je održao na sahrani masakriranih, ovaj akt je okvalifikovao kao *zločin protiv čovečnosti*. O govoru ambasadora William-a Walkera i više o masakru u selu Račak, vidi: Petritsch, Wolfgang i Robert Pichler. *Rruga e gjatë në luftë – Kosova dhe bashkësia ndërkombëtare 1989-1999*. Prishtinë: KOHA, 2002, str. 154-162.

137 Bajraktari, Jusuf, Fehmi Rexhepi i Frashër Demaj. *Historia 10*. Prishtinë: Libri Shkollor, 2005, str. 205.

138 Schabas, William. *Gjenocidi në të Drejtën Ndërkombëtare*. Prishtinë: FINNISH-UNHCR Human Rights Support Programme - Kosovo, 2003, str. 467.

139 Đurić, Đorđe i Momčilo Pavlović. *Istorija 3*. Beograd: Zavod za udžbenike, 2010, str. 253. Vii takodje: Đurić, Đorđe i Momčilo Pavlović. *Istorija 8*. Beograd: Zavod za udžbenike, 2010, faqe 187.

140 Đurić, Đorđe i Momčilo Pavlović. *Istorija 3*. Beograd: Zavod za udžbenike, 2010, str. 251. Takodje: Đurić, Đorđe i Momčilo Pavlović. *Istorija 3*. Beograd: Zavod za udžbenike, 2010, str. 187.

pominje albanska etnička pripadnost samo za 70 poginulih civila od strane NATO-a u blizini Djakovice, dok se za 50 poginulih civila u selu Lužane kod Podujeva, 20 u blizini Peći i 87 u selu Koriša kod Prizrena, nigde ne navodi njihova albanska pripadnost. U ovom pregledu, takodje, nigde ne figurira napad NATO snaga na zatvor u Dubravi, gde je, po FHP poginulo 112 zatvorenika Albanaca. Moguće je da ovaj napad nije uopšte unet u ovaj pregled, pošto je samo 29 zatvorenika u Zatvoru u Dubravi poginulo od bombi NATO-a 19. i 20. maja 1999. godine, dok su ostali, po FHD, ubijeni od sprskih snaga 21. i 23. maja 1999. godine.¹⁴¹

Što se tiče poginulih civila od bombardovanja NATO-a, izveštaj organizacije Human Rights Watch (HRW), zasnovan na istraživanjima na terenu, navodi da je od bombardovanja NATO-a na teritoriji SRJ poginulo najmanje 489 i najviše 528 nevinih civila. Po HRW, najveći broj ovih nevinih civila je poginuo na teritoriji Kosova i ovaj broj se kreće između 279 i 318 lica.¹⁴² Dakle, broj poginulih civila od strane NATO-a, u školskim udžbenicima u Srbiji je u najmanju ruku udvostručen dok se u školskim udžbenicima na Kosovu i u Albaniji uopšte ne iznosi.

4.3. Konferencija u Rambujeu

Pre Konferencije u Rambujeu, jedan od važnih događaja na političkom planu bio je sastanak jedne delegacije sa Kosova, redvodjene od Ibrahima Rugove, sa Slobodanom Miloševićem u maju 1998 godine, na kome su se obe strane saglasile za jedno mirno rećenje Kosovskog pitanja. Ovo se ne prezentira u nijednom školskom udžbeniku sve tri zemlje. Nesumnjivo, jedan od najznačajnijih trenutaka za vreme **oružanog sukoba** na Kosovu jeste i konferencija održana u Rambujeu u Francuskoj, koja se u školskim udžbenicima na Kosovu, u Srbiji i Albaniji, prezentira ukratko i na različite načine. U školskim udžbenicima na Kosovu se navodi samo da neuspeh razgovora na ovoj konferenciji predstavlja "...novu fazu u koju ulazi OVK".¹⁴³ Ali, ne iznose se razlozi neuspeha ovih razgovora, niti suština dokumenta Privremenog Sporazuma o Miru i Samoupravi, potpisanog u Parizu, 18. marta 1999 godine, od albanskih predstavnika Kosova na Konferenciji i posrednika Christophera-a Hill-a (SAD) i Wolfganga-a Pritch-a (EU), ali odbijneog od Srbije/SRJ i posrednika Borisa Majorskog (Rusija).

.....

141 FHP je 28. maja 2010. podneo krivičnu prijavu Tužilaštvu Srbije za ratne zločine protiv 34 lica odgovornih za ubistvo više od 90 i ranjavanje više do 150 albanskih zatvorenika u zatvoru u Dubravi 21. i 23. maja 1999. godine posle napada NATO-a 19. i 20. maja 1999. godine na na objekte ovog zatvora. Optužba se nalazi na:

<http://hlc-rdc.org/index.php/en/public-informationoutreach/press-releases/208-krivina-prijava-za-ratni-zloin-protiv-ratnih-funkcionera-republike-srbije>

142 Human Rights Watch. Civilian Deaths in the NATO Air Campaign. Gjendet na: <http://www.hrw.org/legacy/reports/2000/nato/>

143 Bajraktari, Jusuf, Fehmi Rexhepi i Frashër Demaj. *Historia 10*. Prishtinë: Libri Shkollor, 2005, str. 206. Vidi takodje, Bicaj, Isa i Isuf Ahmeti. *Historia 12*. Prishtinë: Libri Shkollor, 2005, str. 202.

Izgleda da autori ovih udžbenika ne donose ništa iz sadržaja ovog dokumenta – čije se implementiranje garantovalo prisustvom 28.000 trupa NATO-a na Kosovu – jer je on za Kosovo predviđao substancijalnu autonomiju u okviru suvereniteta i teritorijalnog integriteta SRJ.¹⁴⁴ Takođe, dodatni razlozi za neprezentiranje suštine ovog dokumenta u ovim školskim udžbenicima mogu biti i njegove odredbe o demilitarizaciji OVK i ostajanju 2.500 policajaca i 1.500 vojnika SRJ unutar teritorije Kosova.¹⁴⁵

Školski udžbenici na Kosovu, sa onoliko informacija koliko daju, stvaraju utisak da OVK nije odstupila od svojih političkih stavova. Sem što ne pominju potpisivanje o substancijalnoj autonomiji za Kosovo od strane predstavnika OVK, za školske udžbenike na Kosovu politička platforma borbe OVK je bila sloboda i nezavisnost Kosova.¹⁴⁶ Dakle, nigde se ne ističe da je na početku platforma bila – kao što navodi tekst zakletve vojnika OVK – “...za oslobodjenje i ujedinjenje okupiranih zemalja Albanije”.¹⁴⁷

S druge strane, za školske udžbenike u Srbiji “...agresija NATO-a se dogodila pošto je srpska strana u Rambujeu odbila da potpiše ultimativne zahteve o povlačenju vojske i policije sa Kosova.”¹⁴⁸ Ni u ovim udžbenicima se ne pominje da se dokumentom Privremenog Sporazuma o Miru i Samoupravi predviđalo da na teritoriji Kosova ostane 2.500 policajaca i 1.500 vojnika SRJ i da se za Kosovo predviđala substancijalna autonomija u okviru suvereniteta i teritorijalnog integriteta SRJ. Znači, kod srpskih učenika se stvarao utisak da su “zapadne zemlje koje su se umešale u sukob, dajući otvorenu podršku Albancima”,¹⁴⁹ imale za cilj odlazak Srbije sa Kosova.

Medjutim, školski udžbenici u Albaniji pominju substancijalnu autonomiju koju bi Kosovo imalo unutar SRJ na osnovu Privremenog Sporazuma o Miru i Samoupravi, ali da će se o “pitanju samostalnosti Kosova diskutovati posle tri godine”.¹⁵⁰ U stvari, ovaj dokumenat nigde ne pominje samostalnost, ali daje dovoljno jasno određenu frazu: “...posle tri godine sazvaće se jedno međunarodno zasedanje da se deternimiše jedan mehanizam za finalno

144 Privremeni sporazum o miru i samoupravi, Pariz 18 marta 1999, nalazi se na: <http://jurist.law.pitt.edu/ramb.htm>

145 Idem.

146 Bajraktari, Jusuf, Fehmi Rexhepi i Frashër Demaj. *Historia 10*. Prishtinë: Libri Shkollor, 2005, str. 205.

147 Tekst zakletve vojnika OVK može se naći na stranici Udruženja članova porodice palih boraca OVK – Ogranak u Prištini, https://www.facebook.com/note.php?note_id=149309101757145

148 Đurić, Đorđe i Momčilo Pavlović. *Istorija 3*. Beograd: Zavod za udžbenike, 2010, str. 251. Vidi takodje: Đurić, Đorđe i Momčilo Pavlović. *Istorija 8*. Beograd: Zavod za udžbenike, 2010, str. 186.

149 Đurić, Đorđe i Momčilo Pavlović. *Istorija 3*. Beograd: Zavod za udžbenike, 2010, str. 251. Vidi takodje: Đurić, Đorđe i Momčilo Pavlović. *Istorija 8*. Beograd: Zavod za udžbenike, 2010, str. 186.

150 Dërguti, Menduh, Ledia Dushku, Ferit Duka i Sonila Boçi. *Historia 12*. Tiranë: Botime Shkollore Albas, 2011, str. 153.

rešenje za Kosovo, na osnovu volje naoda, mišljenja relevantnih autoriteta, nastojanja svake strane u vezi sa implementacijom ovog sporazuma i Finalnog Helsinškog Akta...¹⁵¹ Sem što se nigde ne specifikuje o volji kojeg naroda je reč, zajedno sa rečima "volja naroda" pominje se i oslanjanje na Finalni Helsinški Dokument, po kojem se međunarodne granice mogu menjati samo pristankom obe strane.

4.4. Intervencija NATO-a

Posle Rambujea, najznačajniji događaj u toku rata na Kosovu je nesumnjivo vremenski krug bombardovanja NATO-a srpsko/jugoslovenskih vojno-policijskih ciljeva, koji, po školskim udžbenicima u Srbiji predstavljaju agresiju NATO-a, koja nastaje pošto je srpsko/jugoslovenska strana odbila da povuče vojno-policijske trupe sa Kosova. Kao što je napred rečeno, međunarodna zajednica nije tražila povlačenje svih srpsko/jugoslovenskih vojno-policijskih trupa sa Kosova, zato se ovakvim prezentiranjem u školskim udžbenicima u Srbiji pokušava da se Srbija prikaže kao "žrtva zapadnih zemalja koje su se otvoreno stavile na stranu Albanaca".

S druge strane, školski udžbenici u Albaniji navode da je najpre proterano sa Kosova oko milion Albanaca. a potom su "...vojne snage NATO-a bombardovale Srbiju i naterale je da se povuče sa Kosova".¹⁵² Po njima, najpre je proterano sa Kosova oko milion Albanaca, a kasnije su Medjutim, kako je napred rečeno, u periodu od 24. marta do 10. aprila, koji predstavlja vremenski krug u kome su se izvodila bombardovanja NATO-a, srpske snage su, po navodima UNHCR-a, proterale sa Kosova 862.979 lica i izvršile najveći broj ubistava civila kosovskih Albanaca.

Po školskim udžbenicima na Kosovu, NATO je vojno intervenisao "...da bi zaustavio zamah zločina koje je Srbija vršila nad Albancima."¹⁵³ Prema ovim školskim udžbenicima, Kosovo je oslobođeno od Srbije "...posle uspešne oslobodilačke borbe OVK i ulaska tupa NATO-a juna 1999. godine".¹⁵⁴ Ako OVK nije bila u stanju da zaustavi zamah zločina koje je Srbija činila nad Albancima i ako je trebalo da NATO vojno interveniše, izgleda teško shvatljivo da je Kosovo oslobođeno posle uspešne borbe OVK i ulaska trupa NATO-a. Udžbenici na Kosovu kažu takodje da su "...sem ratnih jedinica OVK na Kosovo ušle i snage NATO-a pod imenom KFOR".¹⁵⁵ Kao

151 Privremeni sporazum o miru i samoupravi, Pariz 18 marta 1999, nalazi se na: <http://jurist.law.pitt.edu/ramb.htm>

152 Dërguti, Menduh, Ledia Dushku, Ferit Duka i Sonila Boçi. *Historia 12*. Tiranë: Botime Shkollore Albas, 2011, str. 153.

153 Rexhepi, Fehmi i Frashër Demaj. *Historia 5*. Prishtinë: Libri Shkollor, 2009, str. 105.

154 Rexhepi, Fehmi i Frashër Demaj. *Historia 5*. Prishtinë: Libri Shkollor, 2009, str. 106. (podvlačenja su moja).

155 Bajraktari, Jusuf, Fehmi Rexhepi i Frashër Demaj. *Historia 10*. Prishtinë: Libri Shkollor, 2005, str. 207. (podvlačenja su moja).

da se tako da shvatiti da ni trupe OVK nisu bile na Kosovu, nego su ušle kao trupe NATO-a, ali školski udžbenici na Kosovu ne navode odakle su i kada su ušle.

U nekim od školskih udžbenika na Kosovu se kaže da se srpsko-jugoslovenska strana povukla sa teritorije Kosova kao posledica "bombardovanja NATO-a i neprekidnih akcija OVK".¹⁵⁶ Tehničko-vojni sporazum o povlačenju srpsko/jugoslovenskih snaga sa Kosova, potpisan 9. juna 1999. godine u Kumanovu, sklapa se samo između NATO-a i SRJ, odnosno Srbije. Autori školskih udžbenika na Kosovu i onih u Albaniji, ne preciziraju da OVK nije bila deo ovog značajnog sporazuma za okončanje oružanog sukoba na Kosovu. Ovaj sporazum, sem što obavezuje srpsko-jugoslovenke trupe da se povuku sa Kosova, garantuje – što se opet ne pominje u ovim udžbenicima – da će jedan njihov broj ograničen na stotine, a ne na hiljade, moći da se vrati na Kosovo.¹⁵⁷ Ova garancija ne figurira ni u školskim udžbenicima u Srbiji.

Takodje u nijednoj od istoriografija se nigde ne kaže da cilj NATO-a prvobitno nije bio da se udalje sve srpsko-jugoslovenske vojno-policijske snage sa Kosova, već je postao takvim 3. juna 1999. godine, nekoliko dana pre prestanka bombardovanja, kada je Predsednik SRJ, Slobodan Milošević, prihvatio dokumenat sačinjen od Strobe-a Talbott-a (SAD), Martti-a Ahtisaari-a i Victor-a Chernomyrdin-a (Rusija) kojim se zahtevalo povlačenje svih policijskih, vojnih i paravojnih snaga SRJ/Srbije sa Kosova.¹⁵⁸ Ovo zato što su se samo tako mogle osetiti sigurnim izbeglice da se vrate u svoje domove i da se trupe NATO-a smeste u jednoj sigurnoj sredini bez opasnosti da može izbiti neki sukob sa snagama Srbije/SRJ niti ovih sa vraćenim stanovništvom.

Idemilitarizacija i transformacija OVK se u školskim udžbenicima na Kosovu prezentira kao pretvratanje OVK u Zaaštitne Trupe Kosova (ZTK) "...na osnovu sporazuma potpisanog u septembru 1999. godine od komandanta OVK, generala Agima Čekua, i komandanta KFOR-a generala Michael-a Jackson-a,".¹⁵⁹ Dokumentat Obaveza o demilitarizaciji i transformaciji OVK, koju politički direktor OVK, Hašim Tači, nudi komandantu Jackson-u 21. juna 1999. odine, nigde ne figurira. U ovom dokumentu se Hašim Tači

.....

156 Bajraktari, Jusuf, Fehmi Rexhepi i Frashër Demaj. *Historia 10*. Prishtinë: Libri Shkollor, 2005, str. 207. Vidi takodje: Bicaj, Isa i Isuf Ahmeti. *Historia 12*. Prishtinë: Libri Shkollor, 2005, str. 202.

157 Dokumentat Medjunarodni tehničko-vojni sporazum između Medjunarodnih snaga bezbednosti (KFOR) i vlada Savezne Republike Jugoslavije i Republike Srbije, Kumanovo, 9. juna 1999, nalazi se u <http://www.nato.int/kosovo/docu/a990609a.htm>

158 Dokumentat sastavljen od Strobe Talbott-a (SAD), Martti-a Ahtisaari-a (EU), Victor-a Chernomyrdin-a (Rusija) i prihvaćen od Parlamenta Srbije 3. juna 1999, nalazi se u: <http://jurist.law.pitt.edu/peace.htm#plan>

159 Bajraktari, Jusuf, Fehmi Rexhepi i Frashër Demaj. *Historia 10*. Prishtinë: Libri Shkollor, 2005, str. 207. Takodje: Bicaj, Isai Isuf Ahmeti. *Historia 12*. Prishtinë: Libri Shkollor, 2005, str. 202.

obavezuje da će se vojnici OVK razoružati i integrisati u civilno društvo, kao civilne organizacije za emergentne intervencije – ZTK. OVK, po ovom dokumentu, se slagao da ne interveniše kod nadležnih lica SRJ koja se vraćaju na Kosovo (na stotine, a ne na hiljade) da obavljaju određene zadatke po ovlašćenju i uputstvu komandanta KFOR-a.¹⁶⁰ U školskim udžbenicima u Albaniji, razoružanje OVK se pominje porvšno: “zadatak KFOR-a je bio da se demilitarizuje OVK”,¹⁶¹ dok se u školskim udžbenicima u Srbiji ovo uopšte ne pominje. U školskim udžbenicima na Kosovu i u onim u Albaniji se takodje nigde ne pominje da je cilj civilnih vlasti na Kosovu, postavljenih od OUN, i vojnih vlasti, postavljenih od NATO-a, bio sprovođenje Rezolucije 1244 Saveta bezbednosti OUN, po kojoj je, narod Kosova dobio substancijalnu autonomiju u okviru SFJ, dok u školskim udžbenicima u Srbiji figurira garancija o teritorijalnom integritetu SRJ po Rezoluciji 1244.¹⁶²

4.5. Zaključak

U nijednom od školskih udžbenika sve tri zemlje se ne prezentira deoba mirnodopske politike na krilo pasivnog otpora i krilo aktivnog otpora. Ne prezentiraju se ni susreti i sporazumi kosovsk i srpske strane. U školskim udžbenicima na Kosovu i u Srbiji se ne pominje deoba izmedju miroljubivog i vojnog krila politike na Kosovu, dok se u školskim udžbenicima u Albaniji ono jasnije pominje. U školskim udžbenicima sve tri zemlje nedostaju i tri politička i vojna koncepta borbe na Kosovu: OSRK (FARK), NPOK (LKČK), OVK (UČK). Nedostatak ovih konceptata sve tri struje podrazumeva i nedostatak podataka o trvenjima i sukobima medju njima.

Centralno mesto u školskim udžbenicima istorije na Kosovu i u Srbiji zauzimaju kršenja pravila rata, u kojima se prezentiraju samo zločini “druge strane”, koji se hiperboliziraju i ostavljaju prostor za kriva shvatanja. S druge strane, školski udžbenici u Albaniji o poginulim u oruž anom sukobu na Kosovu daju podatke samo o jednom masakru 45 poginulih Albanaca. Istoriografije sve tri strane, umesto činjenica i argumenata o zločinima, nujde etikete. Školski udžbenici u Srbiji daju podatke samo o zločinima kojed je OVK izvršila posle oružanog sukoba i ulaska trupa KFOR-a na Kosovo, ali ne i o onima za vreme oružanog sukoba. Po ovim školskim udžbenicima ispada da je za vreme oružanog sukoba na Kosovu samo NATO vrš io zločine. Broj poginulih civila od strane NATO-a se uopš te ne pominje u školskim udžbenicima na Kosovu i u Albaniji, dok se u školskim udžbenicima u Srbiji u najmanju ruku udvostručuje i ne kaže se da se najveći broj ovih poginulih desio na Kosovu.

160 Obaveza o demilitarizaciji i transformaciji OVK (Zotimi për Demilitarizim dhe Transformim të UÇK-së) nalazi se u <http://jurist.law.pitt.edu/peace.htm>

161 Dërguti, Menduh, Ledia Dushku, Ferit Duka i Sonila Boçi. *Historia 12*. Tiranë: Botime Shkollore Albas, 2011. faqe 154.

162 Rezoluta 1244 e KS të OKB-së gjendet në: <http://www.un.org/Docs/scres/1999/sc99.htm>

Konferencija organizovana u Rambujeu prezentira se u historiografijama sve tri zemlje ukratko i na različite načine. Školski udžbenici na Kosovu je predstavljaju samo kao novu fazu u koju ulazi borba OVK i ne daju ništa iz sadržaja dokumenta potpisanog od albanskih predstavnika Kosova na ovoj konferenciji, izgleda zato što neće da istaknu da je OVK odstupila od svojih početnih političkih stavova. Školski udžbenici u Srbiji, pošto žele da podsete da su zapadne zemlje imale za cilj da udalje Srbiju sa Kosova, nepotpisivanje srpske strane prikazuju kao odbijanje povlačenja srpske vojske i policije sa Kosova, iako se dokumentom, proizišlim iz ove Konferencije, predviđalo ostajanje 2.500 policajaca i 1.500 vojnika SRJ na Kosovu. Školski udžbenici u Albaniji pominju autonomiju koju će Kosovo dobiti unutar SRJ na osnovu dokumenta Rambujea, ali dodaju da će se o nezavisnosti Kosova diskutovati posle tri godine. Ovaj dokument nigde ne pominje nezavist, ali donosi jednu neodređeno jasnu frazu u kojoj se pominje "volja naroda", mada se ne specifikuje o volji kojeg naroda je reč i nastavlja se sa osloncem na Finalni Helsinški Akt, u kojem se kaže da se međunarodne granice mogu menjati samo u saglasnosti obe strane.

Bombardovanja NATO-a srpsko/jugoslovenskih vojno-polijskih ciljeva, po školskim udžbenicima u Srbiji, su agresija NATO-a, do kojeg je došlo pošto je srpsko/jugoslovenska strana odbila da povuče vojno-polijske trupe sa Kosova. Školski udžbenici u Albaniji navode da je NATO bombardovao pošto je sa Kosova proterano oko milion Albanaca, dok je po školskim udžbenicima na Kosovu NATO intervenisao da bi zaustavio zamah zločina koje je Srbija vršila nad Albancima. U nijednoj od historiografija se tačno ne iznosi da OVK nije bila deo Tehničko-vojnog sporazuma o povlačenju srpsko/jugoslovenskih snaga sa Kosova, sklopljenog samo između NATO-a i SRJ/Srbije, koji je garantovao da se ograničeni broj srpsko/jugoslovenskih trupa može vratiti na Kosovo. Takođe se nigde ne kaže da cilj NATO-a na početku nije bio da ukloni sve srpsko/jugoslovenske trupe sa Kosova, već je postato takvim nekoliko dana pre prestanka bombardovanja, zato što su se samo tako izbeglice mogle oseliti sigurnim da se vrate svojim kućama a trupe NATO-a da se smeste u jednoj sigurnoj sredini bez opasnosti od sukoba sa trupama Srbije/SRJ.

I demilitarizacija OVK se u školskim udžbenicima na Kosovu prezentira samo kao pretvaranje OVK u ZTK, ali nigde ne stoji da je to podrazumevalo razoružanje OVK i neintervenisanje prema osoblju SRJ koje će se vratiti na Kosovo. U školskim udžbenicima u Albaniji, razoružanje OVK se pominje prvobitno, dok se u školskim udžbenicima u Srbiji ovo uopšte ne pominje. U školskim udžbenicima na Kosovu i u Albaniji, takođe se nigde ne ističe da je cilj civilnih vlasti na Kosovu, postavljenih od OUN, i cilj vojnih vlasti, postavljenih od NATO-a, bio da se sprovedi Rezolucija 1244 SB OUN, po kojoj je narod Kosova dobio substancijalnu autonomiju u okviru SFJ, dok u školskim udžbenicima Srbije figurira garancija o teritorijalnom integritetu SFJ na osnovu Rezolucij 1244.

Zaključci

Jasne i brojne razlike se uočavaju u pristupu školske historiografije u Srbiji, na Kosovu i u Albaniji u odnosu na razvojne procese na teritoriji Kosova. Ove se razlike mogu grupisati na sledeć i na ovaj način:

1. Vlasništvo nad teritorijom

Prodor srpske vojske na Kosovo krajem 1912. godine prezentira se na suprotne načine u školskim udžbenicima u Srbiji, na Kosovu i u Albaniji. I to zato što sve tri strane pretenduju na vlasništvo nad teritorijom Kosova. Način kako se prezentira **oslobadjanje**, odnosno **okupiranje** Kosova, ne samo 1912, već i 1918. i 1945. godine, provejava se **ofanzivnim** nacionalizmom u školskim udžbenicima u Srbiji, dok se u školskim udžbenicima na Kosovu i u Albaniji, provejava **defanzivnim nacionalizmom**.

- U školskim udžbenicima istorije u Srbiji ovo prodiranje srpske vojske se predstavlja kao **oslobodjenje** kolektivke državnosti Srbije, a prodor na Jadransko More kao ispunjenje jednog od ciljeva rata;
- U školskim udžbenicima na Kosovu, ali i u onima u Albaniji, prodor srpskih trupa na Kosovo prezentira se kao **okupacija**, koja je za posledicu imala težak položaj Albanaca.

2. Ratni zločini druge strane

Najznačajniji segment istorije Kosova u vremenskom krugu 1912-2000. godine su ratni zločini srpske strane, organizovani u redovnoj vojsci i policiji protiv Albanaca, kao i, uglavnom neorganizovani, zločini albanske strane protiv Srba. Školski udžbenici obeju strana prezentiraju samo zločine druge strane, predstavljajući sebe žrtvom, a drugog agresorom.

- Školski udžbenici na Kosovu govore samo o zločinima srpske strane nad Albancima godine 1912, 1918-1919, potom u periodu između dva Svetska Rata, te 1945. godine po završetku Drugog Svetskog Rata kao i za vreme rata 1998-1999. godine. U ovim školskim udžbenicima se ovi zločini kvalifikuju kao "teroristički krvoločni napadi", kao "nasilje i šovinistički teror", kao "državni teror i genocid" ili kao "strahovite scene varvarstva krvoločnih eskadrona". Retko kad ovi udžbenici pružaju podatke za kvantifikaciju zločina srpske strane, i kada to čine, ti podaci su naduvani.
- Školski udžbenici u Srbiji govore samo o zločinima albanske strane nad Srbima godine 1915, 1941-1943, 1999-2000, kvalifikujući ih kao "napade lokalnih albanskih bandi", kao "teror Albanaca nad Srbima" ili kao "pljačkanja i sukobi albanskih terorističkih grupa sa snagama reda". Ovi školski udžbenici uglavnom ne daju podatke o ovim zločinima.

- Školski udžbenici u Albaniji predstavljaju samo zločine srpske strane nad Albancima godine 1912, 1918-1919, u periodu između dva Svetska Rata, 1945. godine i posle Drugog Svetskog Rata. I za vreme rata 1998-1999. godine, ali u poredjenju sa školskim udžbenicima na Kosovu i u Srbiji, sa mnogo suzdržljivijim jezikom govore o "razaranju sela i gradova i ljudskim gubicima", te o "uskraćivanju nacionalnih prava Albanaca", o "besprimernom nasilju i masakru stanovništva na Kosovu". Ovi školski udžbenici u glavnom ne daju podatke o ovim zločinima. Izuzetak čine samo zločini u poslednjem sukobu, koji, iako se kvalifikuju kao "etnički genocid", ipak se potkrepljuju podacima samo o jednom masakru 45 ubijenih Albanaca.

3. Zataškavanje saradnje

Dok se prodiranja srpske vojske na Kosovo i zločini obeju strana različito prezentiraju, u nijednom od školskih udžbenika se ne prezentiraju susreti i sporazumi o saradnji albanskih političkih i vojnih lidera sa srpskim predstavnicima. U školskim udžbenicima ovih zemalja se nigde ne pominje:

- saradnja nekoliko glavnih lidera albanskih ustanika sa srpskim predstavnicima u Prištini (1912), od kojih su dobijali i oružje za borbu protiv Osmanskog Carstva;
- susret rukovodioca albanskog kačačkog pokreta koji je ostao pod Jugoslavijom (posle Prvog Svetskog Rata) sa lokalnim srpskim vlastima za mirno životarenje pod uslovom da se može kretati samo u okviru tri sela, potom o njegovom susretu sa visokim srpskim zvaničnicima, kada je tražio da Kosovo ima pravo na samoupravu;
- saradnja Udruženja za Pravo na Odbranu Islama (posle Prvog Svetskog Rata) koje je predstavljalo Albance u srpskom Parlamentu, saradnja sa dve glavne srpske političke partije u Jugoslaviji – demokratima i radikalcima – da je katkad delio istu izbornu listu sa ovim političkim partijama;
- uska saradnja albanskih komunista Kosova (za vreme i posle Drugog Svetskog Rata) sa srpsko-jugoslovenskim komunistima, ili njihovo učešće i aplaudiranje na Skupštini na kojoj je odlučeno da Kosovo bude deo Federalne Srbije;
- sporazum rukovodioca mirnog otpora kosovskih Albanaca sa Predsednikom Srbije (1996) za oslobodjenje školskih i univerzitetskih objekata na Kosovu; potom njihov susret za pronalaženje mirnog rešenja pitanja Kosova (1998).

4. Iskrivljeni ciljevi

Za školske udžbenike na Kosovu karakteristična su hiperboliziranja ciljeva albanskih političkih i vojnih organizama. Ovi organizmi katkad sami preuzimaju izmišljene nazive.

- Zahtev albanskih ustanika 1912. godine za autonomiju unutar Osmanskog Carstva u nekim školskim udžbenicima na Kosovu predstavlja se kao zahtev za nezavisnost;
- delatnost kačačkog pokreta 1919-1925. godine predstavlja se samo kao borba za oslobodjenje i nacionalno jedinstvo i nigde se ne pominje njegov zahtev za samoupravu;
- otkriva se organizam koji se naziva „Narodno-oslobodilačka Vojska Kosova (NOVK)“, iako su kosovski komunisti bili deo Nacionalno-Oslobodilačke Vojske Jugoslavije;
- početni program DSK za autonomiju prezentira se kao program za samoopredeljenje, a referendum, održan u septembru 1991. godine o Kosovu kao suverenoj i nezavisnoj državi sa pravom na savez sa Jugoslavijom, figurira samo kao referendum za Kosovo kao suverenu i nezavisnu državu;
- potpisivanje substancijalne autonomije za Kosovo od strane političkih predstavnika OVK ne pominje se nigde, staviše, kaže se da je cilj OVK bila nezavisnost, iako je tekst zakletve vojnika OVK govorio o oslobodjenju i ujedinjenju okupiranih zemalja sa Albanijom.

5. Unifikacija strujanja

Školski udžbenici na Kosovu ne prezentiraju politička strujanja na Kosovu do kraja '80-tih godina stavljajući ih samo pod pokrivač "albanskog nacionalnog pokreta". Ovaj pokrivač, s kraja '80-tih i do kraja '90-tih godina naziva se "demokratski pokret Kosova". Strujanja zadnjeg rata na Kosovu predstavljaju se samo skupno kao OVK. Školski udžbenici u Srbiji se usopšte ne bave ovim strujanjima, koja se u školskim udžbenicima u Albaniji predstavljaju jasnije, mada površno.

- U školskim udžbenicima na Kosovu i u Albaniji nigde se ne kaže da je na jednoj strani u oružanom ustanku za autonomiju u okviru Osmanskog Carstva 1912. godine bila većina predstavnika gradova – begova i aga – koji su bili protiv autonomije, a na drugoj vodje ustanka koji su imali za cilj autonomiju, ali su bili nesložni pošto je jedan deo njih snažno želeo da ostanu čvrsto vezani za Osmansko Carstvo.

- U školskim udžbenicima u Albaniji, za razliku od školskih udžbenika na Kosovu, specifikuje se, mada površno, da su u periodu između dva Svetska Rata, Albanci, na jednoj strani imali kačakački pokret koji je išao putem oružanog ustanka, a na drugoj strani političku grupaciju poznatu pod skraćenicom Džemijet, koji je išao parlamentarnim putem.
- Za razliku od školskih udžbenika na Kosovu, u školskim udžbenicima u Albaniji se ističe, mada površno, da je za vreme Drugog Svetskog Rata, na jednoj strani bila nacionalistička struja podržana od nemačkih nacista a na drugoj komunistička struja, podržana od jugoslovenskih komunista, koja je takođe izražavala želju Kosova da se ujedini sa Albanijom, sugerišući i pravo na samoopredeljenje do otcepljenja. Ipak u nijednom od školskih udžbenika ovih zemalja se ne pominje da je komunistička struja bila iznutra podeljena.
- Školski udžbenici na Kosovu i u Albaniji ne pominju da je nakon Drugog Svetskog Rata na Kosovu na jednoj strani delovala legalna struja, kao deo institucija jugoslovenskog sistema, a na drugoj strani legalna struja, organizovana u ilegalnim organizacijama, koja je delovala protiv jugoslovenske okupacije.
- U nijednom od školskih udžbenika na Kosovu i u Albaniji se ne prezentira deoba miroljubive politike na krilo pasivnog i krilo aktivnog otpora. Deoba između miroljubivog i vojnog krila politike na Kosovu se ne pominje u školskim udžbenicima na Kosovu, dok se u školskim udžbenicima u Albaniji ona jasno pominje.
- U školskim udžbenicima na Kosovu i u Albaniji nedostaju tri politička i vojna koncepta za borbu na Kosovu OSRK (FARK), NPOK (LKÇK), OVK (UÇK). Nedostatak ovih konceptata tri političke struje podrazumeva i nedostatak podataka o njihovim međusobnim trvenjima i sukobima.

Pretenzije za vlasništvo nad teritorijom Kosova, prezentiranje samo zločina druge strane, proglašavajući i sebe žrtvom protiv drugog agresora, kao i pećutkivanje albansko-srpskih saradnji, susreta i sporazuma, pokazuje da strane ne seju duh pomirenja kod mlađih pokolenja.

Iskrivljavanje ciljeva i izjednačavanje političkih strujanja Kosovskih Albanaca u školskim udžbenicima na Kosovu, a manje i u školskim udžbenicima u Albaniji, navodi na pomisao da su Albanci uvek bili ujedinjeni oko jednog ideala. Iz školskih udžbenika na Kosovu proizilazi da je na neki način, od prilike do '80-tih godina, ovaj *ideal* bio nacionalno jedinstvo a kasnije nezavisnost Kosova.

BIBLIOGRAFIJA

Školski udžbenici:

- Rexhepi, Fehmi i Frashër Demaj. *Historia 5*. Prishtinë: Libri Shkollor, 2009.
- Rexhepi, Fehmi. *Historia 9*. Prishtinë: Libri Shkollor, 2010.
- Bajraktari, Jusuf, Fehmi Rexhepi ie Frashër Demaj. *Historia 10*. Prishtinë: Libri Shkollor, 2005.
- Bicaj, Isa i Isuf Ahmeti. *Historia 12*. Prishtinë: Libri Shkollor, 2005. sgrfana 202.
- Dërguti, Menduh, Sonila Boçi i Ledia Dushku. *Historia 9*. Tiranë: Botime Shkollore Albas, 2011.
- Dërguti, Menduh, Ledia Dushku, Ferit Duka i Sonila Boçi. *Historia 12*. Tiranë: Botime Shkollore Albas, 2011.
- Đurić, Đorđe i Momčilo Pavlović. *Istorija 8*. Beograd: Zavod za udžbenike, 2010.
- Đurić, Đorđe i Momčilo Pavlović. *Istorija 3*. Beograd: Zavod za udžbenike, 2010.

Ostali tekstovi:

- Ahrens, Geert-Hinrich. *Diplomaci mbi tehun e thikës*. Tiranë: Toena, 2010.
- Bartl, Peter. *Shqipëria – nga mesjeta deri sot*. Prizren: Drita, 1999.
- Cana, Zekeria. *Kryengritja shqiptare e vitit 1912 në dokumentet sërbe*. Prishtinë: Instituti Albanologjik i Prishtinës, 2008.
- Castelan, Georges. *Histori e Ballkanit*. Tiranë: Çabej, 1996.
- Clark, Howard. *Civil Resistance in Kosovo*. London: Pluto Press, 2000.
- Fischer, Bernd. *Mbreti Zog dhe përpjekja për stabilitet në Shqipëri*. Tiranë: Çabej, 2000.
- Freundlich, Leo. *Golgota e Shqipërisë*. Prishtinë: Rrokullia, 2010.
- Gashi, Shkëlzen. *Adem Demaçi biografi e paautorizuar*. Prishtinë: Rrokullia, 2010.
- Gawrych, George. *Gjysmëhëna dhe shqiponja – sundimi otoman, islamizimi dhe shqiptarët 1874-1913*. Tiranë: Bota Shqiptare, 2007.
- Ismajli, Rexhep, Hivzi Islami, Esat Stavileci i Ilaz Ramajli. *Akte të Kuvendit të Republikës së Kosovës – 2 korrik 1990-2 maj 1992*. Prishtinë: Akademia e Shkencave dhe Arteve të Kosovës, 2005.
- Judah, Tim. *Kosova – Luftë dhe Hakmarrje*. Prishtinë: Koha, 2002.
- Kandic, Natasa. *Abductions and Disappearances of non-Albanians in Kosovo*. Beograd: Humanitarian Law Centre, 2001.
- Kandić, Nataša. *Libër Kujtimi i Kosovës 1998-2000*. Prishtinë: Fondi për të Drejtën Humanitare, 2011.
- Kolev, Valery i Christina Koulouri. *The Balkan Wars*. Thesaloniki: Centre for Democracy nd Reconciliation in Southeast Europe, 2009.

- Krieger, Heike (ed.). *The Kosovo Conflict and International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001.
- Malcolm, Noel. *Kosovo - A Short History*. London: Pan Macmillan, 2002.
- Maliqi, Shkëlzen. *Nyja e Kosovës – as Vllasi as Milošević-i*. Lubljana: Knjižna zbirka KRT, 1990.
- Nika, Nevilla. *Përmbledhje dokumentesh mbi kryengritjet shqiptare (1910-1912)*. Prishtinë: Instituti i Historisë, 2003.
- Petritsch, Wolfgang i Robert Pichler. *Rruga e gjatë në luftë - Kosova dhe bashkësia ndërkombëtare 1989-1999*. Prishtinë: Koha, 2002.
- Prishtina, Hasan. *Nji shkurtim kujtimesh për kryengritjen shqiptare të vjetit 1912*. Prishtinë: Rrokullia, 2009.
- Rahimi, Shukri. *Lufta e shqiptarëve për autonomi (1897-1912)*. Prishtinë: Enti i Teksteve dhe Mjeteve Mësimore i KSA të Kosovës, 1980.
- Rich, Norman. *Diplomacia e Fuqive të Mëdha 1814-1914*. Tiranë: Toena, 2006.
- Schabas, William. *Gjenocidi në të Drejtën Ndërkombëtare*. Prishtinë: FINNISH-UNHCR Human Rights Support Programme - Kosovo, 2003.
- Schwartz, Stephen. *Kosovo: Background to a War*. London: Anthem Press, 2000.
- Surroi, Veton. *Fadil Hoxha në veten e parë*. Prishtinë: Koha, 2010.
- Tucović, Dimitrije. *Zgjedhje punimesh II*. Prishtinë: Rilindja, 1981.

Izveštaji i dokumnta:

- Report of the International Commission to Inquire into the Causes and Conflict of the Balkan Wars. Washington: Carnegie Endowment for International Peace, 1914.
- UNHCR Country Updates – Former Yugoslavia, UN Inter-Agency Humanitarian Situation Report: Kosovo. 65-70.
- Human Rights Watch. *Civilian Deaths in the NATO Air Campaign*. <http://www.hrw.org/legacy/reports/2000/nato/>
- Marrëveshja e Përkohshme për Paqe dhe Vetëqeverisje, Paris, 18 mars 1999, nalazi se na: <http://jurist.law.pitt.edu/ramb.htm>
- Marrëveshja Teniko-Ushtarake mes Forcës Ndërkombëtare të Sigurisë (KFOR) dhe Qeverive të Republikës Federale të Jugosllavisë dhe Republikës së Serbisë, Kumanovë, 9 qershor 1999, nalazi se na: <http://www.nato.int/kosovo/docu/a990609a.htm>
- Dokumenti i hartuar nga Strobe Talbott (ShBA), Martti Ahtisaari (BE), Victor Chernomyrdin (Rusi) dhe i pranuar nga Parlamenti i Serbisë, Beograd, 3 qershor 1999, nalazi se na: <http://jurist.law.pitt.edu/peace.htm#plan>
- Zotimi për Demilitarizim dhe Transformim të UÇK-së, nalazi se na <http://jurist.law.pitt.edu/peace.htm>
- Rezoluta 1244 e KS të OKB-së, 10 qershor 1999, nalazi se na: <http://www.un.org/Docs/scres/1999/sc99.htm>

Katalogimi në botim – (CIP)
Biblioteka Kombëtare dhe Universitare e Kosovës

94(496.51(083.77)“1912/2000”

Gashi, Shkëlzen

Kosovo 1912-2000 u shkollim udhëzuesit i historisë së Kosovës,
Albanisë dhe Serbisë / Shkëlzen Gashi; përkthues Vehap Shita. –
Prishtinë : KAHCR; KEC, 2012. - 56 f.: ilustr.; 24 cm.

Shkurtime: f. [5]. - Bibliografia: f. 54-55

1.Shita, Vehap

ISBN 978-9951-8742-2-9

ISBN 978-9951-434-19-5

SOROS

Fondacioni i Kosovës për Shoqëri të Hapur
Kosovska Fondacija za Otvoreno Društvo
Kosovo Foundation for Open Society